

TIHEK

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE
EŞİTLİK KURUMU

İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ 2019 YILI RAPORU

www.tihck.gov.tr

İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ 2019 YILI RAPÖRÜ

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE
EŞİTLİK KURUMU

İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ 2019 YILI RAPORU

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

Adres: Yüksel Cad. No: 23 | 06650 | Kızılay/ANKARA
Tel.: +90 312 422 78 00 | Faks: +90 312 422 78 99
www.tihek.gov.tr | tihek@tihek.gov.tr

YAPIM

Ajans Düş Pınarı

Adres: Birlik Mh. 465 Cd. No:1/5 Çankaya/ANKARA

Tel: +90 (543) 235 12 25 - +90 (532) 658 93 11

E-posta: bilgi@duspinari.com

Genel Ağ: www.duspinari.com

Baskı Yeri ve Tarihi Ankara, 2020

Baskı ve Cilt: Semih Ofset Zübeyde Hanım Mahallesi

628 Sk. No:26 İskitler, 06070 / ANKARA

Tel: +90 (312)341 40 75

E-mail: info@semihofset.com.tr

© Raporda yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden hiç bir ortamda alıntı yapılamaz.

TIHEK

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

**İNSAN HAKLARININ
KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ
2019 YILI RAPORU**

KISALTMALAR

AÇSHB	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AIHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYM	Anayasa Mahkemesi
BM	Birleşmiş Milletler
FETÖ/PDY	Fethullahçı Terör Örgütü/ Paralel Devlet Yapılanması
GGM	Geri Gönderme Merkezleri
GSM	Göçmen Sağlığı Merkezi
OPCAT	Optional Protocol to Convention Against Torture (BM İşkenceye Dair Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol)
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SEÇBİS	Seçim Bilişim Sistemi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
ŞÖNİM	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİHEK	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UIHK	Ulusal İnsan Hakları Kurumları
YSK	Yüksek Seçim Kurulu
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR / 4

ÖNSÖZ / 6

01 BÖLÜM / 9

1. BAŞLANGIÇ / 11

1.1. Yasal Dayanak / 11

1.2. Yöntem ve Kısıtlar / 11

02 BÖLÜM / 13

2.1. Yaşam Hakkı / 14

2.2. İşkence ve Kötü Muamele Yasağı / 17

2.3. Göç ve Yabancılar / 18

2.4. Adil Yargılanma Hakkı / 20

2.5. İfade Özgürlüğü / 21

2.6. Seçme ve Seçilme Hakkı / 23

2.7. Eğitim Hakkı / 24

2.8. Sağlık Hakkı / 26

2.9. Ailenin Korunması Hakkı / 27

2.10. Çocuk Hakları / 32

2.11. Kadın Hakları / 34

2.12. Yaşlı Hakları / 36

2.13. Engelli Hakları / 39

2.14. Ayrımcılık Yasağı / 40

2.15. İdari Hak Arama Mekanizmaları ve Etkililiği / 43

2.16. Terörle Mücadele / 44

03 BÖLÜM / 47

3.1. Genel değerlendirme / 48

3.2. Tavsiyeler / 48

ÖNSÖZ

İnsan hakları; ahlaki, siyasi, hukuki, dini, kültürel ve toplumsal boyutları olan disiplinler arası bir kavram olup, tarihsel kökleri insanlık tarihi kadar eskidir. Tarihin her döneminde farklı isim ve formatlarda hak mücadeleleri yürütülmüştür. Bu mücadele özellikle milyonlarca insanın hayatını kaybettiği 2 nci Dünya Savaşı sonrası dönemde zirveye ulaşmış, 10 Aralık 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabul edilmesiyle kurumsal ve küresel bir yapıya kavuşmuştur.

İnsan hakları; insanın insan onuruna yaraşır bir şekilde özgür, kaliteli ve mutlu yaşamasını amaçlayan ve salt insan olmak hasebiyle sahip olunan haklardır. Bu haklar sayesinde birey hem yatay ilişkilerde hem de dikey ilişkilerde korunmayı talep edebilmektedir.

Değişen ve dönüşen sosyal ve ekonomik hayat, insan haklarının da korunup geliştirilmesini gerektirmektedir. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi, insan haklarını tespit eden ve ihlallerini yaptırımlara bağlayan normlar ve insan haklarının korunması için önleyici ve bastırıcı faaliyetler yürüten kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda kurulan kurumlardan biri ulusal insan hakları kurumlarıdır (UİHK). Bu tarz kurumların kurulması, 2 nci Dünya Savaşı'nı takip eden döneme denk gelmektedir. Bu anlamda ilk olarak 1946 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Ekonomik ve Sosyal Konsey'de gündeme gelmiş, bu kurumların yaygınlaşması için ise 1990'lı yılları beklemek gerekmiştir. Kurumların yaygınlaşmaya başlaması ile bu kurumların asgari niteliklerinin belirlenmesi ihtiyacı hasıl olmuştur. 1993 yılında BM Genel Kurulu'nda kabul edilen ve Paris Prensipleri olarak bilinen "İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Kurulan Ulusal Kuruluşların Statüsüne İlişkin İlkeler" ile UİHK'ler rehber bir kılavuza sahip olmuştur.

Paris Prensiplerinin 3 üncü maddesi "**Hükümete, parlamentoya ve diğer ilgili bütün organlara, bunların talebi üzerine veya kendi inisiyatifleriyle, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin konularda görüş bildirir, tavsiyelerde bulunur, öneriler ve raporlar sunar.**" hükmünü içermektedir. Bu hükme göre ulusal insan hakları kurumlarının asgari görevlerinden biri parlamento ile yürütme organına insan haklarına ilişkin raporlar sunmaktır.

6701 sayılı Kanun bu hüküm paralelinde Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumuna yasama ve yürütme organlarına insan haklarıyla ilgili rapor sunma ile ilgili görev vermiştir. Bu hükme göre ülkemizdeki insan haklarına ilişkin mevcut durumun saptanması ve geliştirilmesi gereken noktalara ilişkin görüş ve önerilerin sunulması kurumun görevleri arasındadır.

Bu amaca matuf olarak ele aldığımız bu raporun hayırlara vesile olmasını temenni ediyoruz.

Süleyman ARSLAN

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı

BAŞLANGIÇ

Yasal Dayanak
Yöntem ve Kısıtlar

01

BÖLÜM

1. BAŞLANGIÇ

Bu rapor, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) tarafından Türkiye’de insan haklarının mevcut durumunun ortaya konulması ve sorunlara muhtemel çözüm önerileri getirilmesi amacıyla ele alınmıştır. Bu açıdan rapor, hem tespit hem de öneriler ihtiva eden iki yönlü bir nitelik arz etmektedir.

1.1. Yasal Dayanak

6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununun “Kurumun görevleri” başlıklı 9 uncu maddesinin birinci fıkrasının “k” bendi, *“Cumhurbaşkanlığı’na ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na sunulmak üzere, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, işkence ve kötü muameleyle mücadele ve ayrımcılıkla mücadele alanlarında yıllık raporlar hazırlamak”*, Paris Prensiplerinin 3 üncü maddesi ise *“Hükümete, parlamentoya ve diğer ilgili bütün organlara, bunların talebi üzerine veya kendi inisiyatifleriyle, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin konularda görüş bildirir, tavsiyelerde bulunur, öneriler ve raporlar sunar.”* hükmünü ihtiva etmektedir. Bu rapor TİHEK tarafından anılan görevin ifası kapsamında kaleme alınmıştır.

1.2. Yöntem ve Kısıtlar

Raporda yer verilen ve değerlendirmeye esas teşkil eden veriler muhtelif kaynaklardan elde edilmiştir. Buna göre; TİHEK’in çalışmaları esnasında elde ettiği bilgi ve belgeler, kamu kurum ve kuruluşlarından resmi yazıyla elde edilen bilgi ve belgeler, ulusal ve uluslararası nitelikteki sivil toplum kuruluşlarının (STK) çalışmalarından edinilen çıktılar ile tarafı olduğumuz uluslararası kuruluşların rapor ve değerlendirmeleri raporun yazımı esnasında başvurulacak kaynaklar olmuştur. Bunların dışında gerektiğinde ilgili kişilerin beyanları ve medyadan alınan güvenilir veriler de kaynak olarak kullanılmıştır.

Raporda yapılacak değerlendirmelere esas teşkil etmek üzere ilgili kamu kurumlarından ve konuyla ilgili çalışmalar yapan STK'lardan ve insan hakları alanında çalışmalar yürüten akademisyenlerden kendi görev ve/veya çalışma alanlarında mevcut ve muhtemel insan hakları sorunlarına ilişkin değerlendirmeler ve bu sorunlara ilişkin bilimsel verilere dayalı çözüm önerileri ile konuya ilişkin, bilgi, belge ve istatistikler talep edilmiştir. Ancak, özellikle STK'lardan bu anlamda çok az geri dönüş yapılmıştır. Yapılan değerlendirmelerde katkı sunan STK'ların görüşlerinden istifade edilmiştir.

Rapor, Türkiye’de insan haklarının genel durumunu ortaya koyma amacıyla ele alınmıştır. Her hak kategorisinin detaylı işlenmesi raporun hacmini aştığından sadece belirlenen hak başlıkları açısından değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu kategoriler açısından da ancak gerektiği ölçüde detaya yer verilmiştir.

TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI: 2019 YILI

Yaşam Hakkı
İşkence ve Kötü Muamele Yasağı
Göç ve Yabancılar
Adil Yargılanma Hakkı
İfade Özgürlüğü
Seçme ve Seçilme Hakkı
Eğitim Hakkı
Sağlık Hakkı
Ailenin Korunması Hakkı
Çocuk Hakları
Kadın Hakları
Yaşlı Hakları
Engelli Hakları
Ayrımcılık Yasağı
İdari Hak Arama Mekanizmaları ve Etkililiği
Terörle Mücadele

02 BÖLÜM

2.1. Yaşam Hakkı

Yaşam hakkı, esas itibarıyla insanı doğal olmayan ölüme karşı koruyarak kişinin fiziksel varlığını sürdürebilmesinin güvencesini oluşturan en temel insan hakkıdır. Bu hakkın, diğer hak ve özgürlüklerin kullanılması açısından bir ön gereklilik oluşturması nedeniyle öncelikle korunması gerekmektedir.

Yaşam hakkının korunmasına yönelik 2019 yılı içerisinde birçok faaliyet icra edilmiştir. Özellikle terörle mücadele kapsamında yapılan çalışmalar hem sivillerin hem de kolluk güçlerinin yaşam hakkının korunması açısından önem arz etmektedir. Terörle mücadelede

elde edilen başarı sayesinde terör örgütlerinin, sivillerin ve kolluk güçlerinin yaşam hakkına yönelik tehditleri minimize edilmiştir. Terör örgütlerinin silahlı ya da bombalı saldırılarında ölen ya da yaralanan kişi sayısı önceki yıllara göre bariz şekilde azalmıştır. (Bu konuda daha detaylı değerlendirmeler Terörle Mücadele başlığı altında ele alınacaktır.)

Bebek ölüm sayısı, 2018 yılında 11 bin 598 iken 2019 yılında 10 bin 770 olarak gerçekleşmiştir. Bin canlı doğum başına düşen bebek ölüm sayısını ifade eden bebek ölüm hızı, 2018 yılında binde 9,3 iken 2019 yılında binde 9,1 şeklinde gerçekleşmiştir.¹ Bu oranın düşmesinde yapılan yatırımların ve alınan tedbirlerin önemli katkıları bulunmaktadır.

Yaşam hakkı bağlamında değerlendirilebilecek bir diğer alan şiddet olgusu ve şiddetle mücadeledir. Alınan tüm yasal ve idari tedbirlere rağmen toplumda şiddet sorunu halen giderilebilmiş değildir.

İçişleri Bakanlığı ve Adalet Bakanlığında alınan resmi veriler, şiddet olgusuna yönelik olarak tespitimizi doğrulamaktadır.

KASTEN ÖLDÜRME OLAYLARINDA MAKTUL ŞAHIS SAYILARI

	18 Yaş Üstü	18 Yaş Altı	Toplam
Erkek	963	70	1.033
Kadın	326	20	346

İçişleri Bakanlığının resmi verilerinin de ortaya koyduğu üzere hem yaş hem de cinsiyetten bağımsız olarak yaygın bir şiddetin olduğu görülmektedir.

Adalet Bakanlığının resmi verilerine göre Türk Ceza Kanununun ölüm ve yaralama suçlarını düzenleyen ilgili maddeleri bağlamında açılan dosya sayıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Yaşam hakkı bağlamında devletin önleme yükümlülüğü olduğu da düşünüldüğünde tabloda yer alan veriler mevcut önlemlerin sorgulanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu durum esasen yoğun bir şiddet olgusuna işaret etmektedir.

¹ TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) İstatistikleri

AÇILAN SORUŞTURMA DOSYALARI				
DOSYA YIL	TKC MADDE	DOSYA SAYISI	ŞÜPHELİ SAYISI	SUÇ SAYISI
2019	MADDE 81-Kasten Öldürme	9.601	14.549	20.640
	MADDE 82- Kasten Öldürmenin Nitelikli Halleri	1.894	2.689	4.827
	MADDE 83- Kasten Öldürmenin İhmali Davranışla İşlenmesi	136	231	301
	MADDE 86- Kasten Yaralama	464.203	715.502	893.313
	MADDE 87- Kasten Yaralama Nitelikli Halleri	7.178	10.611	11.249

Dünya geneli ile karşılaştırıldığında ülkemiz cinayet sayılarında orta sıralarda yer almaktadır. (220 ülke arasında 101 inci) **Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisinin** (UNODC) 2019 Küresel Cinayet Raporunun verilerine göre ülkemizde her 100.000 kişiden 4.31 kişi kasten öldürülmektedir. El Salvador'un 61.8 ile en kötü karneye sahip olduğu raporda Japonya ve Singapur 0.2 ile en iyi dereceye sahiptir.

Türkiye listede orta sıralarda yer alsa da, yaşam hakkının ve canın medeniyetimizdeki yerine ve önemine binaen ülkemizin yaşam hakkının korunması açısından olması gereken noktada olmadığı kanaatindeyiz.

Ülkemizde yaşam hakkının korunması açısından önleyici tedbirlerin artırılması önem arz etmektedir. Özellikle öngörülebilir ve önlenebilir vakalar açısından kolluk makamlarının ve yargı organlarının daha etkili ve hızlı reaksiyonlar göstermesi gerekmektedir. Herhangi bir idari ya da yargısal pasifliğin neden olduğu vakaların önlenmesi için daha yoğun çaba sarf edilmesi; bunun yanında aynı fail tarafından işlenen mükerrer öldürme vakalarının önlenmesi adına infaz sistemi sırasında yaşam hakkının önemini idrak ettirecek yoğun bir eğitim ve ıslah çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Şiddetin önlenmesi hususunda devletin yanında bireylerin, tüzel kişilerin, ailelerin, medyanın; başka bir deyişle toplumdaki her ferden ve oluşumun sorumluluğu

bulduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalı, şiddetle mücadele sorumluluğunun sadece devlete ait olduğu yönündeki yanlış algı değiştirilmelidir.

Medyada şiddetin çokça konuşulması ve görüntülenmesi şiddetin normalleşmesine ve duyarsızlaşmaya neden olmaktadır. Bu nedenle medyada şiddeti olağanlaştıran dil ve yayın politikasından kaçınılmalıdır.

Şiddet olaylarının tahlilinde ve politikaların oluşturulmasında hem mağdurun hem de failin durumu dikkate alınmalı; bu bağlamda özellikle şiddet faillerinin niçin bu şiddete başvurduğunu anlamak ve kişileri şiddete yönlendiren ortamı ortadan kaldırmak için çalışmalar yapılmalıdır.

Kadına yönelik şiddet, yaşam hakkı bağlamında halen sorun olmaya devam etmektedir. Detayları kadın hakları bölümünde ele alınacak bu husus maalesef halen çözüm bulabilmiş değildir. Bu durum devletin üst düzey yetkilileri tarafından da kabul edilmiştir.²

İş kazaları neticesinde meydana gelen ölüm veya yaralanma istatistikleri iş güvenliği konusunda mevcut tedbirlerin yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Mevzuat düzenlemeleri anlamında ülkemizde birçok kanun ve ikincil mevzuat normu ihdas edilmişse de sahadaki sorun hala çözülebilmemiş değildir. Özellikle iş kazası neticesinde ortaya çıkan ölüm ve yaralanmalar,

² İçişleri Bakanı Süleyman SOYLU, Kadına Yönelik Şiddet İzleme Komitesi Toplantısı (15.11.2019)

kişinin yaşam hakkı ve maddi bütünlüğünün yanında dolaylı olarak diğer aile fertlerinin de haklarını ihlal etmektedir. Bu konudaki kamu ve sivil toplum kuruluşları tarafından paylaşılan istatistiklerde veriler farklı olsa da her hal ve şartta ortaya çıkan tablo iş güvenliği konusunda bir soruna işaret etmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının (AÇSHB) yayımladığı verilere göre 2019 yılı içinde 1126 erkek ve 21 kadın olmak üzere 1147 sigortalı işçi iş kazalarında hayatını kaybetmiştir. Anılan veriler sadece sigortalı çalışanları kapsamaktadır.³ Yıllar içindeki veriler incelendiğinde iş kazaları ile ilgili yukarıda yer alan değerlendirmemiz ile aynı sonuca ulaşılacaktır.

Yaşama hakkı bağlamında ele alınacak bir diğer husus trafik kazaları neticesinde meydana gelen ölüm ve yaralanmalara ilişkin verilerdir. 2019 yılı bu açıdan sevindirici bir tabloyu ortaya çıkarmıştır.

Türkiye'de 2019 yılında meydana gelen 174 bin 896 adet ölümlü yaralanmalı trafik kazası sonucunda 2524 kişi kaza yerinde, 2949 kişi ise yaralanıp sağlık kuruluşlarına sevk edildikten sonra kazanın sebep ve tesiriyle 30 gün içinde hayatını kaybetmiştir. Ölümünün

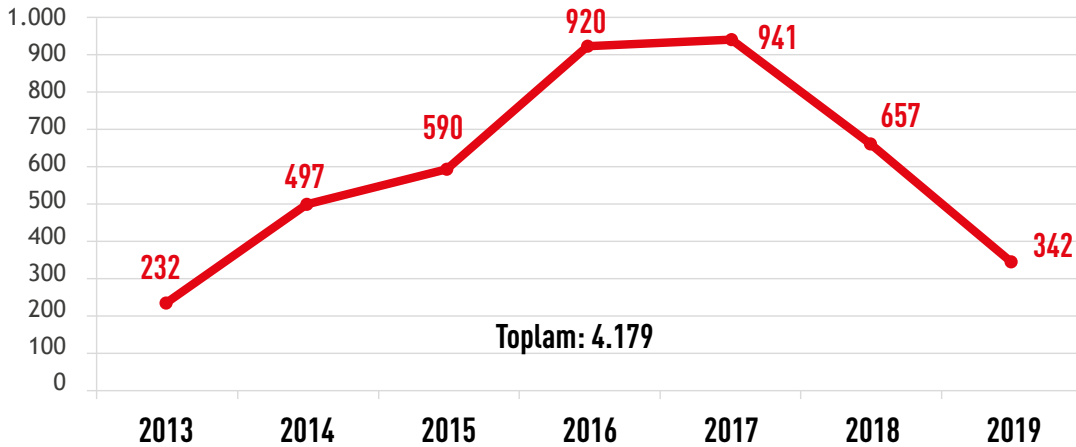
% 47.5 i, yaralanmaların % 68.1 i yerleşim yeri içinde gerçekleşirken ölümlerin % 52.5 i ve yaralanmaların ise % 31.9 u yerleşim yeri dışında olmuştur.

Türkiye'de 2019 yılında bir önceki yıla göre trafikteki motorlu kara taşıtı sayısı % 1.3 artmasına rağmen toplam kaza sayısı % 5, ölümlü yaralanmalı kaza sayısı % 6.2, maddi hasarlı kaza sayısı % 4.8, toplam ölü sayısı % 18,0, kaza yerindeki ölü sayısı % 25.1, kaza sonrası ölü sayısı % 10.8 ve yaralı sayısı ise % 7.8 azalmıştır.

Bu azalmada alınan tedbirlerin ve özellikle son dönemde karayollarının kalitesini artıran yatırımların etkisi büyüktür. Bu tedbirler ve yatırımlar sayesinde kara yolları daha güvenli hale gelmiştir.

Uyuşturucu ve uyarıcı maddeye bağlı ölümlerle ilgili veriler bu bağlamda ele alınabilecek bir diğer konudur. 2019 yılı içerisinde uyuşturucu ve uyarıcı maddeye bağlı ölümler nedeniyle gerçekleşen ölüm sayısı 342 olarak gerçekleşmiştir. Önceki yıllarla karşılaştırıldığında bu sayı oldukça düşüktür. Bu sayının düşmesinde kolluk güçleri tarafından uyuşturucu ve uyarıcı madde ile mücadelede ortaya konan yüksek özverinin katkısı büyüktür.

DOĞRUDAN UYUŞTURUCU MADDELERE BAĞLI ÖLÜMLERİN YILLARA GÖRE DAĞILIMI

* Adli Tıp'tan alınan verilere göre doğrudan maddeye bağlı olarak gerçekleştiği belirlenen ölümler.

³ http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

Konuya ilişkin detaylı değerlendirmeler ilgili başlıkta ele alınacak ise de başta Suriyeliler olmak üzere göçmenlerin yaşam hakkının korunmasına bu noktada değinmek gerekmektedir. Türkiye'nin hem rejimlerden hem de sahada faaliyet gösteren terör örgütlerinden kaçarak sığınanlara kapılarını açması; bunun yanında sahada terör örgütlerine yönelik yürüttüğü etkili mücadele, göçmenlerin yaşam hakkının korunması açısından takdire şayandır. Özellikle Avrupalı devletlerin göçmenleri ölüme terk eden tavrı karşısında Türkiye'nin bu tutumu, yaşam hakkının korunması açısından örnek teşkil etmektedir. Sınırlarına gelen göçmenlere öldürücü nitelikte güç kullanan Avrupalı devletlerin bu tutumu insan hakları ile kesinlikle uyarlı değildir.

2.2. İşkence ve Kötü Muamele Yasağı

İşkence terimi, bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle cezalandırmak amacıyla, bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetin herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ıstırap veren bir fiil anlamına gelir. Bu yalnızca yasal müeyyidelerin uygulanmasından doğan, tabiatında olan veya arızı olarak husule gelen acı ve ıstırapı içermemektedir.⁴ Kişilerin işkence ve kötü muameleden korunması ve bu çerçevede işkence ve kötü muamele mağduriyetlerinin önlenmesi için, işkence mutlak olarak yasaklanmıştır.

Ülkemiz açısından 2000 yılı öncesinde büyük bir sorun ve eleştiri konusu olan işkence ve kötü muamele olgusu, AİHM gibi yargısal denetim yapan insan hakları mekanizmaları, tarafı olduğumuz İşkenceye Karşı Sözleşmenin denetim ve izleme organı olan İşkenceyi Önleme Komitesi ve ulusal ve uluslararası nitelikteki STK'lar tarafından sıklıkla eleştiri konusu yapılmakta idi. 2000'li yılların başından itibaren hayata geçirilen ve kesintisiz ve istisnasız olarak uygulanan "işkenceye sıfır tolerans" politikası meyvelerini çok kısa sürede vermiş, ülkemizin bu konudaki karnesi öncesi ile kıyas edilemeyecek derecede iyileşmiştir. 2019 yılı itibarıyla

geldiğimiz noktada adli ve idari soruşturmaya konu olan birkaç münferit hadise dışında ülkemizde işkence gündem olmaktan çıkmıştır.

İşkence ve kötü muamele ile mücadelede hem ulusal normlar güçlendirilmiş hem de bu alandaki uluslararası normlara taraf olunmuştur. 1987 tarihli İşkenceye Karşı Sözleşme ve bu Sözleşmenin 2005 tarihli Ek İhtiyari Protokolüne (OPCAT) taraf olunmuştur. OPCAT bağlamında her taraf ülke, alıkonulma merkezlerinin düzenli olarak izlemesine imkân veren bir ulusal önleme mekanizması sistemi kurmakla yükümlendirilmiştir.

Türkiye OPCAT'i 2005 yılında imzalamış, 2011 yılında ise onaylamıştır. 28.01.2014 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile ulusal önleme mekanizması görev ve yetkisi Türkiye İnsan Hakları Kurumuna verilmiştir. 6701 sayılı Kanun ile ulusal önleme mekanizması görevi doğrudan yasa ile TİHEK'e verilmiş ve kanuni bir zemine kavuşmuştur.⁵ Bu kapsamda; özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal önleme mekanizması kapsamındaki başvurularını incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek⁶, özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlere haberli veya habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirmek, bu ziyaretlere ilişkin raporları ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek, Kurulca gerekli görülmesi durumunda kamuoyuna açıklamak, ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları, il ve ilçe insan hakları kurulları ile diğer kişi, kurum ve kuruluşların bu gibi yerlere gerçekleştirdikleri ziyaretlere ilişkin raporları incelemek ve değerlendirmek⁷ görevleri TİHEK'e verilmiştir. Anılan görevler doğrultusunda; 2019 yılı içerisinde 34 adet alıkonulma merkezi ile koruma merkezine ziyaretler düzenlenmiş ve her ziyaret için münferit ziyaret raporu hazırlanmıştır.⁸ Bununla birlikte aynı yıl içerisinde ulusal önleme mekanizması kapsamında değerlendirilebilecek 952 başvuru alınmıştır.⁹

Ulusal önleme mekanizması kapsamında tüm ülke sahasında farklı nitelikteki alıkonulma merkezlerine yapılan habersiz ziyaretler ile hassas ve objektif bir izleme yapılmaktadır. Bu ziyaretler neticesinde ortaya konulan tespit ve gözlemler raporlaştırılmakta ve kamuoyu ile

⁴ İşkenceye Karşı Sözleşme, m.1.

⁵ TİHEK Ulusal Önleme Mekanizması Raporu, 2019, s.8.

⁶ 6701 sayılı Kanun, m.9.

⁷ 6701 sayılı Kanun, m.9.

⁸ TİHEK Ulusal Önleme Mekanizması Raporu, 2019, s.51.

⁹ TİHEK Ulusal Önleme Mekanizması Raporu, 2019, s.92.

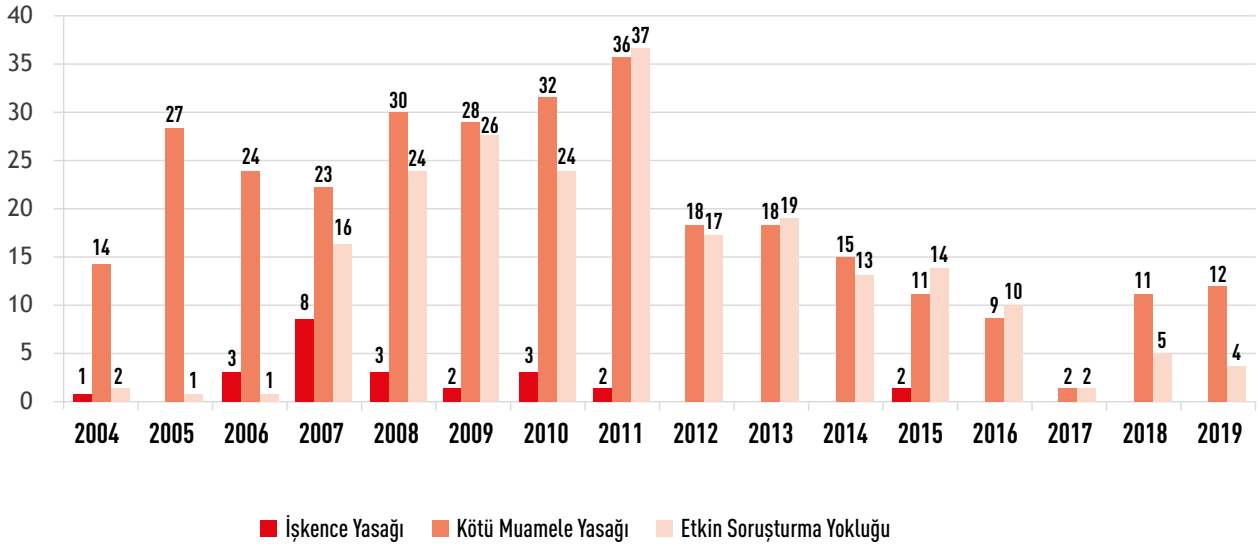
paylaşılmaktadır. Raporlar ile tespit edilen sorunlar genel olarak kalabalıklaşma, eğitim, sağlık, nakil gibi hususlardır. Bu konuda da TİHEK tarafından ilgili kurumlara gerekli tavsiyelerde bulunulmakta ve bu tavsiyelerin takipleri yapılmaktadır.

AİHM tarafından 2019 yılı içerisinde Türkiye aleyhinde İşkence ve Kötü Muamele Yasağı başlıklı 2 nci madde

kapsamında 16 ihlal kararı verildiği görülmektedir. Verilen kararlardan 12 si kötü muamele yasağı 4 ü ise etkili soruşturma yokluğu nedeniyle verilmiştir. 2018 yılı ile karşılaştırıldığında bu madde kapsamında toplam ihlal sayısı bir önceki yıl ile aynı kalmıştır. Ancak verilen kararların hiçbirinde işkence tespiti yapılmamıştır. Konuya ilişkin yıllara sari istatistik aşağıda sunulmaktadır.

Tablo: Türkiye'nin Yıllara Göre AİHS 3. Madde İhlalleri Sayısı

TÜRKİYE'NİN YILLARA GÖRE AİHS 3. MADDE İHLALLERİ

Kaynak: Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Daire Başkanlığı, AİHM Bilgi Bankası

İşkence ve kötü muamele yasağı bağlamında ele alınacak konu başlıklarından birisi de alıkonulma merkezlerinde görevli personelin aldığı insan hakları eğitimi ve bunun muhtevasıdır. Ceza infaz kurumları ve tutukevleri personeli eğitim merkezlerinde infaz ve koruma memurlarına 4 hafta süreli yetiştirme eğitimi programında "Ceza İnfaz Kurumlarında İnsan Hakları" dersi de verilmektedir. İnsan hakları dersi, eğitim programlarında özel bir ders konusu olarak yer almakta; bunun yanında "Ceza İnfaz Kurumları Yönetimi", "Ceza İnfaz Kurumları Güvenliği", "Mesleki Müdahale Teknik ve Taktikleri", "İletişim", "Meslek Etiği", "Zor Davranışlarla Başetme", "Öfke Kontrolü", "Acil Durumlar ve Krize Müdahale" derslerinde

de insan haklarına dayalı bir kurumsal ve mesleki anlayışı işler kılmaya dayalı bir eğitim verilmektedir. Verilen eğitim kapsamında özellikle mahkeme kararlarının da irdelendiği anlaşılmaktadır.¹⁰ İnsan hakları bağlamında verilen eğitim önemli ve insan hakları ile uyumlu olmakla birlikte bu eğitimlere ek olarak eğitimlerin muhtevasına özellikle; Nelson Mandela Kuralları, İstanbul Protokolü, CAT, OPCAT, San Jose Kılavuzu gibi insan hakları metinlerinin de dâhil edilmesi uygun olacaktır.

2.3. Göç ve Yabancılar

Türkiye, coğrafi konumu ve stratejik önemi nedeniyle düzensiz göçmenler tarafından hem transit olarak kullanılan hem de ülkesini terk etmek zorunda kalanların sığındığı bir ülke konumundadır. Ülkemizin bölgesinde

¹⁰ CTE cevabi yazısı.

yükselen güç olması, Türkiye'yi transit ülke konumundan çıkarıp hedef ülke konumuna taşımıştır.

Son yıllarda göç eden insanların sayısında hem rakamsal hem de oransal artışlar meydana gelmiştir. Suriye'de yaşanan iç savaş, Afganistan'da ve dünyanın diğer coğrafyalarında devam eden huzursuzluk, istikrarsızlık ve çatışmalar bunun en önemli nedenlerinden olmuştur. Ülkemiz, tarihsel süreçte ortaya çıkan benzer durumlarda olduğu gibi yine herhangi bir siyasi saik gözetmeksizin sınırlarımıza gelen ve zor durumda kalanlara kucak açarak konuya hassasiyetle eğilmiş, misafirperverliğin en güzel örneklerini dünya kamuoyuna göstermiştir. Türkiye bu yaklaşımı ile hem devlet rejimi hem de sahada faaliyet gösteren terör örgütlerinden kaynaklı başta yaşam hakkı olmak üzere mevcut ve muhtemel tüm insan hakları ihlallerinden korunmalarında önemli bir görev ifa etmiştir.

Türkiye'nin bu insani tutumu, bütün dünya ülkelerine örnek teşkil etmektedir. Tercihini insanlıktan yana kullanan Türkiye, bu yönüyle insan hakları anlamında dünya devletlerinin oldukça önüne geçmiştir.

Hem coğrafyasında yaşanan siyasi istikrarsızlıklar hem de hedef ülke konumundaki ülkelerin geçiş güzergâhı üzerinde olması hasebiyle Türkiye, göç olgusunun dezavantajlarını ve maliyetlerini derinlemesine hissetmekte ve yaşamaktadır.

Dünya ülkelerinin ve uluslararası mekanizmaların bu konuda sorumluluktan kaçan ve yükü paylaşmayı reddeden tavrına rağmen Türkiye, gücü ve imkânları nispetinde ülkemizde mukim tüm sığınmacılara azami düzeyde hizmet sunmaktan kaçınmamıştır. İçişleri Bakanlığının resmi verilerine göre 2019 yılı içerisinde Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye maliyeti 6.114.064.430,32\$ (Amerikan Doları) civarındadır. Ekonomik olarak Türkiye'den daha güçlü ülkelerin ve mekanizmaların bu konuda sorumluluktan kaçan tavrı düşünüldüğünde Türkiye'nin bu noktadaki fedakârlığı ve insani tutumu takdire şayandır.

Göç yükünün getirdiği ekonomik yükün yanında Türkiye, göç olgusundan kaynaklı birçok sosyal sorunla da uğraşmak durumunda kalmaktadır. Göçmenlerin sosyal hayat entegrasyonu, göçmenlerin istihdam edilmesinde yaşanan güçlükler, göçmenlere yönelik dil ve söylemle

mücadele, savaş mağduru çocukların yaşadığı travmatik problemler vesaire de Türkiye'nin göç olgusu konusundaki yükünü ağırlaştırmaktadır.

İçişleri Bakanlığının resmi verilerine göre 31.12.2019 tarihi itibarıyla geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli sayısı 3.576.370'tir. 2019 yılı içerisinde 56.417 uluslararası koruma başvurusu yapılmıştır. Bu başvuruların uyruklarına bakıldığında Afganistan (35.042), Irak (15.532) ve İran (3.558) uyrukluların çoğunlukta olduğu görülmektedir. 2019 yılı içerisinde toplam 454.662 düzensiz göçmen yakalanmıştır. 31.12.2019 tarihi itibarıyla ülkemizde ikamet izni ile oturan yabancı sayısı ise 1.101.030 olarak gerçekleşmiştir.

Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin bir kısmı kamplarda ikamet ederken büyük bir kısmı ülkemizin tamamına yayılmış şekillerde şehirlerde yaşamaktadırlar. 2019 sonu itibarıyla Suriyelilerin yaklaşık %1,7 si kamplarda (63.443 kişi) ikamet etmektedir. Bu kampların toplam kapasitesi ise 123.075 kişidir. Resmi verilerden de anlaşıldığı üzere bu kamplarda bir kalabalıklaşma sorunu bulunmamaktadır. TİHEK tarafından yapılan ziyaretlerde edinilen gözlemler neticesinde kamplarda kalan sığınmacıların ihtiyaçlarının azami düzeyde karşılandığı görülmüştür. Eğitim, sağlık, sosyal entegrasyon, istihdam gibi alanlarda gerekli hizmetlerin sunulduğu görülmüştür.¹¹

Göç olgusu kapsamında ele alınması gereken bir diğer husus idari gözetim olgusu ve idari gözetimin uygulandığı Geri Gönderme Merkezleridir (GGM). Türkiye'de bütün coğrafi bölgelere dağılmış durumda bulunan toplam 20.000 kapasiteli 28 adet GGM bulunmaktadır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun (YUKK) ihdasından önce hem AYM hem de AİHM nezdinde çok sayıda ihlale neden olan idari gözetim uygulaması ve bunun uygulandığı GGM'ler ile ilgili yakın zamanda yapılan çalışmalar bu noktada çok olumlu bir tablonun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Öncelikle YUKK, sorunun yasal boyutunu AYM ve AİHM içtihadı ile uyumlu olacak şekilde gidermiştir. Bunun yanında kısa sürede yapımı tamamlanan GGM'ler ile idari gözetim altına alınanların insan onuruna uygun alıkonulma koşulları altında tutulması sağlanmıştır. GGM'lerin idaresinin kolluk makamlarından sivil makamlara geçişi de bu anlamda ortaya çıkan olumlu tabloya katkı sunmuştur. Bütün bu durumlar TİHEK tarafından yapılan ziyaretlerde de görülmüş ve teyit edilmiştir.¹²

¹¹ Detaylı bilgiler için bkz. www.tiheke.gov.tr

¹² Detaylı bilgiler için bkz. www.tiheke.gov.tr

YUKK'un 52 ve devamı maddelerinde düzenlenen sınır dışı etme işlemine yönelik olarak dava açılması halinde kanundan doğan işlemi durdurucu etkiye ilişkin getirilen istisnalar, 06/12/2019 tarihli ve 7196 sayılı Kanunun 75 inci maddesi ile ilga edilerek hakkında sınır dışı kararı alınan yabancıların adalete erişim hakkı önündeki kısıtlamalar kaldırılmıştır. İdari gözetim konusunda bir diğer gelişme GGM'de barındırılmaları ve bu sebeple oluşabilecek insan hakları sorunlarının önüne geçebilmek amacıyla 57/A maddesi ile "İdari gözetime alternatif tedbirler" hükmünün ihdas edilmesidir. Bu yolla hakkında sınır dışı kararı alınan yabancıların idari gözetim altına alınmadan önce alternatif yükümlülüklerle tabi tutulmaları (belirli adreste ikamet etme, bildirimde bulunma, aile temelli geri dönüş, geri dönüş danışmanlığı, kamu yararına hizmetlerde gönüllülük esasıyla görev alma, teminat ve elektronik izleme) imkânı getirilmiştir. Bu düzenlemeler kanaatimizce olumlu ve insan haklarına katkısı olan uygulamalardır.

Göç konusu kapsamında değinilecek son konu, Türkiye'nin sınır ötesi operasyonları ile vatanlarına dönen Suriyelilerdir. Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Operasyonları ile birçok yerleşim yeri terörden arındırılmıştır. Bu operasyonlar neticesinde ortaya çıkan huzur ve güven ortamı Suriyelilerin vatanlarına dönüşünü kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır. Bu noktada da Türkiye'nin terör örgütleriyle mücadelede yalnız bırakıldığı ve bu sorumluluğun diğer devletler ya da uluslararası mekanizmalar tarafından paylaşılmadığı görülmektedir.

Türkiye'nin göçmenlerin Avrupa'ya geçişine mani olmayacağını açıklamasının akabinde Avrupa'ya geçmeye çalışan göçmenlere yönelik müdahalesinin niteliği ve şiddeti maalesef insanlık açısından utanılacak görüntülerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. TİHEK tarafından bizzat sahada yapılan çalışmalardan da edinildiği üzere hamile, çocuk, yaşlı, engelli gibi herhangi bir ayırım yapılmadan Yunan polislerinin sığınmacılara yaptığı müdahale evrensel, bölgesel ve ulusal normlarda güvence altına alınan ve hiçbir şekilde istisnası olmayan işkence ve kötü muamele yaşadığını ihlal eder niteliktedir. Yunan kolluk kuvvetlerinin gerçek mermi, plastik mermi ve göz yaşartıcı gazlarla yoğun müdahaleler gerçekleştirdiklerine şahit olunmuştur. Elbette bu uygulamaların insan haklarıyla ve insan haklarının korumaya gayret gösterdiği insan onuru ile bağdaşır bir yanı bulunmamaktadır.

Kaynak: AA

Başka bir husus, sığınmacıların günlük ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Maalesef bu konuda da tek gayretin ülkemiz tarafından ortaya konulduğu görülmektedir. Kamu kurumları, STK'lar ve sivil halk, sığınmacıların tüm günlük ihtiyaçlarının imkânlar dâhilinde karşılanması gayreti içinde olmuştur. Yunan kolluk güçlerinin sığınmacıların kıyafetlerini çıkartarak geri göndermeye çalıştığı bir ortamda bu yardımların ne kadar önemli olduğunu ifade etmek isteriz. Bu gayriinsani uygulamaların demokrasinin beşiği iddiası olan bir ülkede yaşanması olayı daha da trajik bir hale getirmektedir.

2.4. Adil Yargılanma Hakkı

Hem vatandaşların hem de ülkemizde yargısal süreçlere muhatap olan yabancıların hızlı, etkili, güvenilir ve hakkaniyete uygun sonuçlar alması adına adil yargılanma hakkına ilişkin 2019 yılında da birçok norm ve mekanizma hayata geçirilmiştir.

Öncelikle çalışmaları devam eden insan hakları eylem planının, ülkemizin adil yargılanma hakkı da dâhil olmak üzere insan hakları alanında son yıllarda kazandığı ivmenin hızını artıracığına olan inancımızı ifade etmek isteriz. İnsan hakları eylem planı ile ilgili çalışmalara kamu kurum ve kuruluşları, STK'lar, iş dünyası, akademi camiası gibi insan hakları alanında rol ve sorumluluklar üstlenen tüm insan hakları aktörlerinin katılımcı ve çoğulcu bir anlayışla dâhil edilmesini takdir ediyoruz. İnsan hakları eylem planı kapsamında TİHEK ve Kamu Denetçiliği Kurumuna (KDK) bağımsız izleme misyonunun verilmesi yönündeki öngörü de bu açıdan önemlidir.

Adil yargılanma hakkı, hem 2012 yılından bu yana bireysel başvuru alan AYM hem de AİHM nezdinde Türkiye açısından en çok ihlale konu olan hak kategorisidir.

2019 yılında AYM tarafından adil yargılanma hakkı bağlamında verilen ihlal kararı sayısı bir önceki yıla göre ciddi oranda düşüş göstermiştir. 2018 yılında 1197 olan ihlal sayısı 2019 yılı için 169 olarak gerçekleşmiştir.

2018 yılına nazaran AİHM önündeki derdest başvuru sayısı 2019 yılı sonu itibarıyla % 30,15 oranında bir artışla 9.250 olmuştur. Nüfus yoğunluğu açısından bakıldığında ise, her 10.000 kişiye düşen başvuru oranı ülkemiz yönünden 0,89 olarak tespit edilmiştir. Bu konuda en yüksek oran 6,86 ile Karadağ'a, ikinci en yüksek oran ise 5,09 ile Bosna Hersek'e aittir. Ülkemiz bu oran ile 47 ülke arasında 19. sırada yer almaktadır. Ülkemiz için bu oran 2017'de 3.25, 2018 yılında 0,83 olarak gerçekleşmiştir.

Yıl içinde yapılan başvurular açısından bakıldığında, ülkemiz aleyhine 2015 yılında 2.212, 2016 yılında 8.303, 2017 yılında 25.978, 2018 yılında 6.717 başvuru yapılmışken 2019 yılında yapılan başvuru sayısı 7.274'tür.

2019 yılında aleyhine en çok ihlal kararı verilen ülkeler içinde ilk sırada 186 karar ile Rusya Federasyonu, ikinci sırada ise 109 karar ile Ukrayna gelmektedir. Türkiye aleyhine 2019 yılında 96 ihlal kararı verilmiştir. 2018 yılında 140 ihlal kararı verildiği dikkate alındığında, Türkiye hakkında verilen ihlal kararı sayısında bir önceki yıla göre yaklaşık %31,4 oranında bir azalma görülmektedir. İhlal kararlarının dağılımına bakıldığında, "adil yargılanma hakkına" ilişkin sadece 17 ihlal kararı verildiği görülmektedir. Bu sayı 2017 yılında 56, 2018 yılında 53 olup bu hak bakımından dikkat çekici bir azalma yaşandığı görülmektedir.

Adil yargılanma hakkı bağlamında değinilmesi gereken bir diğer konu mağdur haklarının mevcut durumudur. Adalet Bakanlığı bünyesinde Mağdur Hakları Dairesinin kurulmuş olması bu açıdan önemli ve sevindiricidir. Yine bu bağlamda suç mağdurlarına yönelik bilgilendirme, yönlendirme ve psiko-sosyal destek hizmetleri sunmak üzere 2019 yılı içerisinde İstanbul Anadolu, İzmir, Adana, Eskişehir, Samsun, Malatya ve Rize adliyelerinde Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri kurularak faaliyete geçirilmiştir. Bu hizmetin tüm ülke sathına yayılması gerektiği kanaatindeyiz. Bununla birlikte mağdur haklarının yasal süreçlerle sınırlı tutulmaması gerekmektedir. Bu açıdan özellikle suç mağdurlarının ekonomik olarak desteklenmesi; hem mağdurların hem de mağdurların bakmakla yükümlü olduğu diğer aile fertlerinin hak ve özgürlüklerinin korunması açısından önemli ve gereklidir.

24/10/2019 tarih ve 30928 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanununun 23 üncü maddesi ile ceza muhakemesinde geleneksel kovuşturma usulüne alternatif oluşturacak "seri muhakeme usulü" ihdas edilmiştir. Seri muhakeme usulü ile yargısal süreçlerin çok kısa sürede tamamlanabilmesinin yolu açılmıştır. Uygulanmaya başladığı günden beri birçok dosya çok daha kısa süreler içerisinde sonuçlandırılmıştır.

Tanıklığı zorlaştıran uygulama ve yaklaşımların ortadan kaldırılması amacıyla tanık davetiyelerine tanık bilgilendirme metni konulması uygulaması hayata geçirilmiştir.

Cumhuriyet savcılarının takdir yetkileri genişletilmiş, 5271 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanununun 171/2 maddesi gereğince anılan kanunun 253/19 maddesi hükümleri saklı kalmak üzere cumhuriyet savcısının "üst sınırı 1 yıl veya daha az süreli hapis cezası gerektiren suçlarda" kamu davası açılmasının ertelenmesindeki takdir yetkisi, 17/10/2019 tarihli 7188 sayılı Kanun ile uzlaştırma ve ön ödeme kapsamındaki suçlar hariç olmak üzere "üst sınırı 3 yıl veya daha az süreli hapis cezası" şeklinde genişletilmiştir.

2019 yılı içerisinde adil yargılanma hakkı ve bu hak çerçevesinde sunulacak hizmetler bağlamında 'Yargı Reformu Strateji Belgesi' çerçevesinde hazırlanan 1. yargı paketi ile birçok yeni düzenleme hayata geçirilmiştir. 15 yıl kıdemi bulunan avukatlara yeşil pasaport verilmesi ve Olağanüstü Hal süresince kamu görevinden ihraç edilenlerden haklarında yurt dışı yasağı bulunmayanların pasaportlarının iadesi bu bağlamda yapılan diğer düzenlemeler arasındadır. Hukuk mesleğinin niteliğinin artırılması amacıyla hâkimlik-savcılık, avukatlık ve noterlik mesleği için getirilen hukuk mesleklerine giriş sınavının ihdasının da bu yönüyle isabet olduğu kanaatindeyiz.

2.5. İfade Özgürlüğü

Türkiye'de akademik, siyasi, ticari ve sanatsal boyutu da dâhil olmak üzere ifade özgürlüğü hukuki normlar tarafından güvence altına alınmıştır. Televizyon ve radyo yayıncılığı ve gazete yayıncılığı yoluyla her türlü fikrin savunulması ve yayılması mümkündür. Siyasal partiler, dernekler, sendikalar ve tüzel kişiliği olmayan diğer sivil toplum unsurları vasıtasıyla demokratik bir toplumun olmazsa olması kabul edilen ifade özgürlüğü fiilen hayata geçirilmiştir. Siyasal yaşamda çok farklı fikirlerin hayat bulabilmesi, bunun yanında STK'lar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları tarafından gerektiğinde devlet organlarına ve hükümete yönelik gerekli

itiraz, eleştiri ve önerilerin yapılabilmesi bu açıdan önemli ve olumludur.

2019 yılında ifade özgürlüğü bakımından Türkiye açısından önemli gelişmelerden birisi uluslararası mekanizmalar tarafından da sıklıkla eleştiri konusu edilen internet ansiklopedisi “Vikipedi” ye erişimin engellenmesinin ifade özgürlüğünün ihlali olduğuna AYM’nin 26 Aralık 2019 tarihinde hükmetmesinin ardından sitenin erişime açılması olmuştur.

Ülkemiz açısından bir diğer önemli gelişme AIHM tarafından ifade özgürlüğü kapsamında verilen ihlal sayılarının bir önceki yıla oranla düşmesidir. 2018 yılında 40 olarak gerçekleşen ihlal sayısı, 2019 yılında 35 e düşmüştür. Bununla birlikte genel tabloya bakıldığında ülkemiz açısından karnenin farklılaştığı görülmektedir. AIHM tarafından 2019 yılı içerisinde verilen toplam 68 ihlal kararının 35 ine ülkemiz muhatap olmuştur. Ortaya çıkan bu verilerin analiz edilerek hem normların yeniden ele alınması hem de bu normların uygulamasının geliştirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

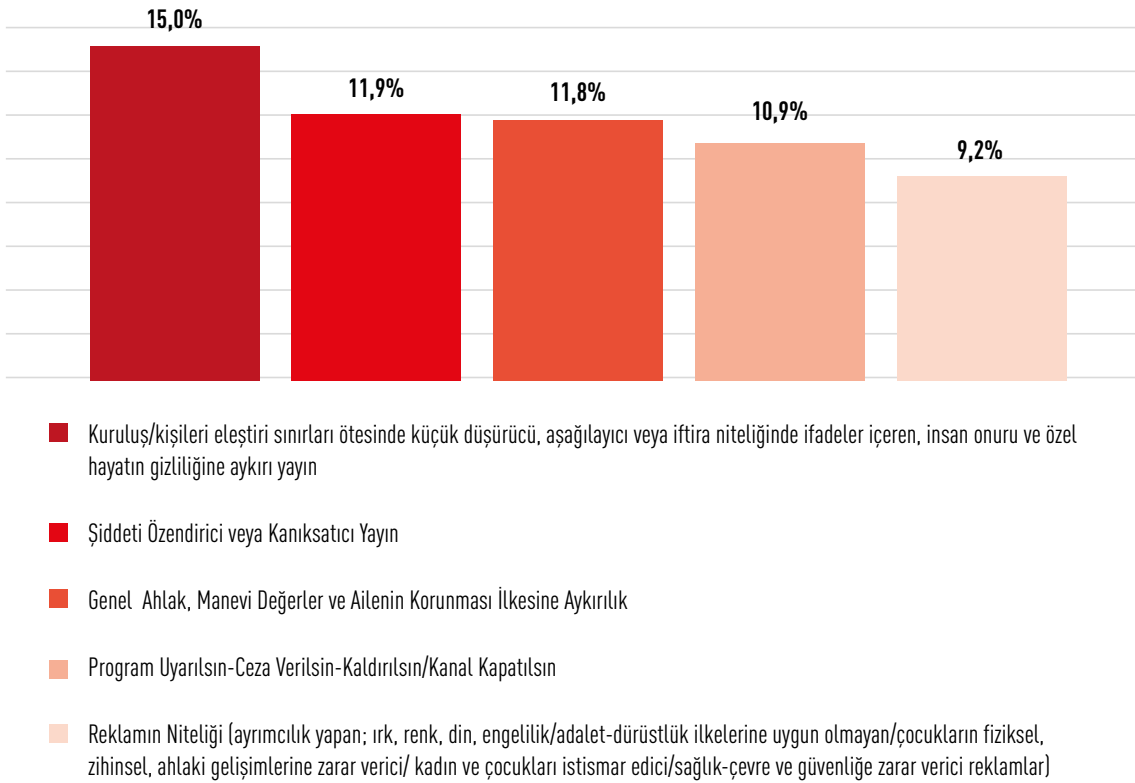
5651 sayılı “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun” ile ilgili Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurularda Mahkeme tarafından ısrarla uygulanması gerektiği ifade edilen ilk bakışta ihlal doktrini (Prima Facie) ilkesinin sulh ceza hâkimlikleri tarafından görmezden gelinmesi ifade özgürlüğü kapsamında ele alınması gereken bir konudur. Sulh ceza hâkimlikleri Anayasa Mahkemesinin bu kararlarını görmezden gelerek erişim engellenmesine karar verebilmektedir. İfade özgürlüğü elbette başkalarının hak ve hürriyetini ihlal etmek için gerekçe oluşturamaz. Bununla birlikte konu bağlamında spesifik bir tartışma ve değerlendirme yürütülmeden yapılan uygulamalar, ifade özgürlüğü açısından sorun teşkil edebilmektedir.¹³

İfade özgürlüğü, özgürlüğünden alıkonulan bireyler için de korunması gereken bir haktır. Anayasa Mahkemesi tarafından da ihlal olarak kabul edilen (Recep Bekik ve Diğerleri (B. No: 2016/12936, 27/3/2019) “mahpusların ücretini ödeyerek abone oldukları ya da satın aldıkları süreli yayınların keyfi ve gerekçesiz olarak kendilerine teslim edilmemesi” durumu, TİHEK’in ulusal önleme mekanizması görevi bağlamında yapılan ziyaretlerde de tespit edilen ve düzeltilmesi hususunda tavsiyede bulunulan bir konudur.

İfade hürriyeti, bir üst hak kategorisi olarak toplanma hakkını da içermektedir. Elbette toplanma özgürlüğü mutlak değildir. Gerektiği durumlarda bu hakka sınırlamalar getirilebilmektedir. Hatta bu sınırlamalar kimi durumlarda devlet açısından bir ödev mahiyetindedir. Bununla beraber alınan tedbirler, Anayasal hükümler gereği özlerine dokunulmaksızın alınmalı ve Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olmamalıdır. Bu bağlamda bazı illerde valilikler tarafından alınan ve defalarca uzatılan eylem ve etkinlik yasakları hakkın kullanımını büyük oranda engelleyen ve hakkı anlamsız hale getiren raddelere ulaşabilmektedir. Bu nedenlerle eylem ve etkinlik yasaklamalarının matbu gerekçelerle sürekli olarak uzatılmasını önleyecek ve bu kararların somut gerekçelere dayanmasını temin edecek düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

İfade hürriyeti demokratik bir toplumun olmazsa olmaz koşullarından biri olmakla birlikte sınırsız bir hak değildir. Anayasanın 26 ncı maddesinde öngörülen “*millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi*” amaçlarıyla bu hakkın sınırlandırılması mümkündür. Özellikle televizyon ve radyo yayıncılığı sırasında medyanın üstlendiği misyon ve kamu yararı ilkesi ile bağdaşmayacak yayın içeriklerinin yoğun olarak yer aldığı görülmektedir. 2019 yılı içerisinde farklı iletişim vasıtaları yoluyla Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna (RTÜK) 107.414 adet vatandaş bildirim yapılmıştır. Bu bildirimlerle alakalı olarak 161.125 adet inceleme kriteri tasnif edilmiştir. Bildirimlerde en çok tasnif edilmiş olan ilk dört inceleme kriterine bakıldığında “Kuruluşları/kişileri eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliğinde ifadeler içeren, insan onuru ve özel hayatın gizliliğine aykırı yayın” kriteri ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada “Şiddeti Özendirici veya Kanıksatıcı Yayın” kriteri, üçüncü sırada “Genel Ahlak, Manevi Değerler ve Ailenin Korunması İlkesine Aykırılık” kriteri ve dördüncü olarak “Program Uyarılsın-Ceza Verilsin-Kaldırılsın/Kanal Kapatılsın” kriteri yer almaktadır. Konuya ilişkin tablo aşağıda yer almaktadır.

¹³ İfade Özgürlüğü Derneği EPİM Türkiye Raporu

Bu veriler ışığında radyo ve televizyon yayıncılığının genelinin etik bir yaklaşım içerisinde olduğunun iddia edilmesi güçtür. Yapılan yayınlara yönelik halk nezdinde ciddi bir tepkinin olduğu görülmektedir. Bu açıdan yapılan yayınlarla alakalı olarak daha etkili tedbirlerin alınmasına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması ve ahlaki-manevi değerlere yönelik olumsuz algılarla mücadele için etik yayıncılığı teşvik edecek önleyici ve bastırıcı mekanizmaların ortaya konulması gerekmektedir.

2.6. Seçme ve Seçilme Hakkı

Türkiye'de 31 Mart 2019 tarihinde belediye başkanı, büyükşehir belediye başkanı, belediye meclisi üyeleri, il genel meclisi üyeleri, muhtarlar ve ihtiyar heyetlerinin seçilmesi amacıyla bir yerel seçim icra edilmiştir. Bu seçim neticesinde 30 büyükşehir belediye başkanı, 51 il belediyesi başkanı, 922 ilçe belediye başkanı ve 386 belde belediye başkanı seçilmiştir. Ayrıca sayıları 20.000 in üzerinde olan belediye meclisi üyesi ve 1272 il genel meclis üyesi seçilmiştir.

Türkiye, bir asrı aşkın seçim geçmişi ile seçim kanunları ve seçim uygulamaları büyük oranda yerleşmiş

bir seçim geleneğine sahiptir. Seçimlerin adil, tarafsız ve güvenilir icrası konusunda etkili ve verimli uygulamalar hayata geçirilmiştir.

31 Mart 2019 tarihinde gerçekleşen seçimlerde katılım oranı % 84,36 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, milletimizin seçme hakkına gösterdiği teveccühün bir göstergesi olarak algılanmalıdır.

Seçim güvenliği bağlamında Türkiye'de çok çeşitli tedbirler alınmaktadır. Öncelikle sandık kurulu çoğulcu bir yaklaşımla oluşturulmaktadır. Seçimlerde oy kullanma, sayım ve dökümde kilit noktada olan kurullar, 5 i son seçimde en çok oy alan partilerin temsilcisi olmak koşuluyla 7 kişiden oluşmaktadır. Bunun yanında her partinin sandık başlarında müşahit bulundurma hakkı bulunmaktadır. 31 Mart 2019 tarihinde tüm bu kriterler bağlamında kurullar oluşturularak seçimlerde gerekli güvenlik ve şeffaflık sağlanmıştır.

31 Mart 2019 tarihinde icra edilen seçimlerde sandık sonuç tutanakları tüm sandık görevlileri tarafından imzalanarak ilçe seçim kurullarına teslim edilmiş, bu sonuçlar ilçe kurullarınca düzenlenen sandık sonuç tutanağında yer alan bilgiler Seçim Bilişim Sistemine

(SEÇSİS) girilerek seçime katılan partilerle ve talepte bulunan diğer partilerle anbean paylaşılmıştır. Böylece partilere elindeki tutanaklarla bu sistemdeki verileri karşılaştırma ve farklılık durumunda itiraz etme imkânı verilmiştir.

Seçimlerin yönetim ve denetiminde son söz sahibi olan Yüksek Seçim Kurulunda (YSK) en çok oy alan dört siyasi parti ve TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin temsilcileri yer almak suretiyle şeffaf bir süreç işletilmiştir. Kurulda temsilcisi olan partilerin toplam oy oranı %97 dir.

Oy kullanılan okullarda ve oy pusulalarının nakli sırasında güvenlik birimlerince gerekli önlemlerin alındığı görülmüştür. Türkiye genelinde genel olarak nizami geçen oy kullanma ve nakil işlemleri sırasında yaşanan bazı münferit hadiseler dışında genele şamil bir sorun tespit edilmemiştir. Bu seçimlerde en acı olaylardan birisi Malatya'nın Pütürge ilçesinde yaşanan ve 2 vatandaşın ölümü ile sonuçlanan vakadır. Ancak bu gibi münferit olaylar dışında yaygın bir sorun tespit edilmemiştir.

Seçimlerin izlenmesi, adil ve şeffaf bir seçimin icra edilmesi açısından son derece önemlidir. Ülkemizde seçim akşamı sonuçların izlenmesi amacıyla "Seçim Sonuçlarını İzleme Merkezi" oluşturulmaktadır. Uluslararası gözlemciler (AGİT, TURKPA, AGİTPA, AKPM vb.) dâhil seçime katılma yeterliliğine sahip olan tüm siyasi partilerin bilişim uzmanları bu merkeze davet edilmek suretiyle seçim izlemesine imkân verilmektedir. Mevcut durumda genel ve yerel seçimlerde izleme yapmak suretiyle 12 uluslararası kurum ve kuruluştan 941 kişi akreditasyon yapmıştır. Seçimlerin izlenmesi konusunda 31 Mart seçimleri dâhil olmak üzere Türkiye'nin izleme yoluyla seçim sürecini şeffaflaştırma çabaları takdire şayandır.

31 Mart Yerel Seçiminde YSK tarafından engellilerin seçme hakkını sorunsuz bir şekilde kullanabilmeleri açısından alınan tedbirler iyi uygulama örneği olabilecek mahiyettedir. Engellilerin okulların giriş katında oy kullanabilmeleri için gerekli tedbirlerin alınması isabetli ve güzel bir uygulama olmuştur. Bir diğer örnek uygulama, hastalığı veya engeli sebebiyle yatağa bağımlı olan seçmenin oy kullanması için 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanununun 14 üncü maddesi uyarınca oluşturulan seyyar sandık uygulamasıdır. Bu yöntemle seçim sandığı hastalığı veya engeli nedeniyle yatağa bağımlı halde olan seçmenin evlerinde seçme haklarına erişimleri sağlanmıştır. 31 Mart

Seçimlerinde 768 ilçede 1070 seyyar sandık kurulmak suretiyle kayıtlı 15.304 engelli ve hastaya seyyar sandık hizmeti sunulmuştur. Bu hizmet yoluyla oy kullanan kişi sayısı fiilen 10.735 olarak gerçekleşmiştir. (Katılım oranı % 70.1) Bunun yanında seçim bilgilendirme materyallerinde (tanıtım videoları, afiş videoları, broşür videoları, afiş ve broşürler, kamu spotları, sıkça sorulan sorular) işaret dili ve sesli betimleme yönteminin kullanılması olumlu uygulamalardır. YSK'nın resmi internet sitesinde (www.ysk.gov.tr) yer alan "Erişilebilirlik Paneli" sayesinde engellilerin kurumun resmi internet sitesini kullanmaları kolaylaştırılmıştır.

Ülkemizde yerleşik ve sistematik seçim uygulamaları seçimlerin büyük oranda sorunsuz geçmesine olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte 2019 yılında seçme ve seçilme hakkı açısından aksayan bazı yönler gözlenmiştir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde bu hususlara yer verilecektir.

31 Mart Seçimlerinde seçim sonuçlarının medya aracılığıyla servisinde bilgi akışının kesintiye uğraması ve bu kesintiye ilişkin doyurucu açıklamanın yetkili makamlarca zamanında yapılmamış olması, seçim sonuçlarını en kısa sürede güvenle paylaşma geleneği olan Türkiye açısından gereksiz tartışma ve ithamların olmasına zemin hazırlamıştır.

2.7. Eğitim Hakkı

Eğitim hem kendi başına bir insan hakkı hem de diğer insan haklarını gerçekleştirmenin vazgeçilmez bir aracıdır. Bir kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması için büyük önem arz eden eğitim hakkı, uluslararası hukukta ve Türkiye'de anayasal düzeyde güvence altına alınmış sosyal nitelikli bir haktır. 2019 yılında bu hakkın hem vatandaşlar hem de ülkemizdeki yabancılar açısından etkin kullanımı için çok çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

2019 yılı bütçesine bakıldığında Hazine ve Maliye Bakanlığında sonra en büyük bütçe Milli Eğitim Bakanlığına ayrılmıştır. MEB'in bütçesi yıllar içinde merkezi yönetim bütçesine paralel bir şekilde artarken, GSYH'ye oranı ve merkezi yönetim bütçesine oranı azalmaktadır (MEB bütçesinin 2018 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi içindeki payı % 12,13, Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya oranı ise %2,69 dur. 2019 yılı Merkezi Yönetim Bütçesi içindeki payı ise % 11,84, Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya oranı ise % 2,56 dır). Bunun yanında diğer eğitim kurumlarına da çalışmalarını icra etmek için bütçe ayrılmıştır. Buna ilişkin veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Yıl	MEB	YÖK ve Üniversiteler	ÖSYM	KYK	Toplam Eğitim Bütçesi
2019	113.813.013.000	33.023.355.000	549.535.000	14.225.998.000	161.611.901.000

2019 yılı sonu itibariyle Türkiye’de hizmet veren eğitim kurumlarının kademelere göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

Kademe/Tür	Sayı
Okul Öncesi	2.749
İlkokul	22.877
Ortaokul	16.245
Lise	8.938
Üstün ve Özel Yetenekliler	174
Genel Toplam	50.983

Ayrıca Türkiye’nin her ilinde yerleşik yükseköğretim kurumları bulunmaktadır. Bu veriler ışığında Türkiye’de eğitimde kurumsallaşma ve bu kurumlara hizmetlerin sunumu için kaynak tahsisi anlamında iyi bir noktada bulunduğu ifade edilebilir.

Türkiye’de eğitim kurumlarının dışında da eğitim hizmetleri sunulmak suretiyle her kesimden vatandaşın ve ülkemizde mukim yabancıların eğitim hakkını fiilen kullanması için tedbirler alınmaktadır. Bu bağlamda Suriyelilerin barındırıldığı geçici barınma merkezlerinde, ceza infaz kurumlarında, geri gönderme merkezlerinde sunulan eğitim hizmetleri eğitim kurumları dışında sunulan eğitim faaliyetlerine örnek verilebilir. Yine açık öğretim eğitim sistemi ve halk eğitim sistemi yoluyla toplumun tamamına yönelik eğitim hizmetleri sunulmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’nin eğitim hakkının kullanılmasına yönelik normlaşma ve kurumsallaşma anlamında gerekli tedbirleri aldığı görülmektedir.

2018 yılındaki Raporumuzda da ifade ettiğimiz üzere ev hanımlarına yönelik özel eğitim düzenlemeleri halen istenilen seviyede değildir. Bu nedenle ev hanımlarına yönelik olarak örgün eğitime alternatif eğitim modellerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle home-school eğitim modellerinin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Türkiye’de resmi eğitim dili Türkçe olmakla birlikte farklı dillerde eğitim veren eğitim kurumları da bulunmaktadır. 2019 yılı itibariyle örgün eğitim kurumlarında 16, resmi ve özel kurslarda ise 20 farklı dilde eğitim veren kurum

bulunmaktadır. Bunun yanında ilköğretim kurumlarında (ilkokul ve ortaokul) haftalık ders çizelgesinde seçmeli derslere ilişkin “Dil ve Anlatım” grubunda öğrencilerin haftada 2 ders saati olarak seçebilecekleri “Yaşayan Diller ve Lehçeler” dersi yer almaktadır. 2019-2020 Eğitim-Öğretim yılında bu dersi 13.178 öğrenci tercih etmiştir.¹⁴

Türkiye’de yapılan ciddi yatırımlara ve sarf edilen yoğun çabalara rağmen nicelik konusunda gelinen düzeye nitelik açısından erişilebildiği tam olarak ifade edilememektedir. Hem lisans öncesi eğitim kademelerinde hem de lisans ve lisansüstü eğitim kademelerinde yapılan yatırımlara ve sarf edilen çabalara denk gelecek niteliksel sonuçların alınmadığı görülmektedir. Bu durumun temel gerekçeleri arasında eğitim sisteminin kurumsallaşması ve içselleştirilmesi konusunda yaşanan belirsizlik, sıklıkla eğitim sisteminin değişime uğraması sonrası öğrencilerin motivasyonunun olumsuz etkilenmesi, dijitalleşme ile birlikte teknolojiye bağımlılığın artması ve öğrenim sonrası işe girme oranlarının düşüklüğü sayılabilir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından üçer yıllık dönemler hâlinde, 15 yaş grubundaki öğrencilerin kazanmış oldukları bilgi ve becerileri değerlendiren bir araştırma olan “Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı” ya da yaygın olarak bilinen adıyla PISA verilerine göre her ne kadar 2015 sonuçlarına göre Türkiye’deki öğrencilerin puanları artsa da, PISA 2018 sonuçlarına göre Türkiye “okuma, matematik ve fen bilimi” alanlarının tamamında OECD ortalamasının altında kalmıştır. Türkiye, 37 OECD ülkesi arasında okuma becerilerinde 466 puanla 31 inci; Matematik okuryazarlığında 454 puanla 33 üncü, Fen bilimlerinde 468 puanla 30 uncu olmuştur.

2019-2020 URAP Dünya Sıralaması verilerine göre dünyanın ilk 2 bin 500 üniversitesi arasına Türkiye’den 82 üniversite girmiştir. Türkiye, bu derecesi ile İngiltere’nin ardından 6 ncı sıraya gelmiş ve Fransa, Güney Kore, Almanya, İtalya, Brezilya, İspanya, Kanada ve Polonya’yı geride bırakmıştır. Ancak Türkiye’de son yıllarda yayımlanan makalelerin, etki değeri düşük dergilere kayması nedeniyle 2019-2020 URAP Dünya Sıralamasında ilk 100’e ve ilk 500’e girebilen Türk üniversitesinin

¹⁴ MEB’den alınan resmi veriler.

olmaması, eğitim kalitesi bağlamında sorgulanması gereken bir husustur. Bu bağlamda 11. Kalkınma Planında dünya akademik başarı sıralamalarında 2023 yılı itibarıyla en az 2 üniversitemizin ilk 100'e ve en az 5 üniversitemizin de ilk 500'e girmesinin hedeflenmesi olumlu bir adımdır.

Eğitim hakkı kapsamında değinilmesi gereken bir diğer husus, halen bazı okullarda uygulanan ikili öğretim (sabahçı-öğlenci) uygulamasıdır. Öğrencilerin hava aydınlanmadan okula gitmek veya akşam karanlığında eve dönmek durumunda olduğu bu sistem nedeniyle ebeveynlerin şikâyet ve eleştirilerinin olduğu görülmüştür.

Ataması yapılmamış öğretmenler bu bağlamda ele alınması gereken bir diğer konudur. İhtiyaç fazlası mezun olması veya mali kısıtlılıklar gibi nedenlerle ataması yapılamayan çok sayıda öğretmen bulunmaktadır. ÖSYM Başkanının açıklamasına göre 2019 yılında Öğretmenlik Alan Bilgisi Testi'ne (ÖABT) 332.814 aday başvurmuştur. Bu sayı dahi konunun ciddiyetini ortaya koymaktadır. Bu nedenle ihtiyaç fazlası mezun veren sistemin yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Genellikle profesyonel olarak yapabildikleri tek meslek öğretmenlik olan bu kitlenin alternatif istihdam alanlarına da yönlendirilmesi zor olduğundan konuya evleviyetle ve ciddiyetle yaklaşılması gerekmektedir.

Kurumumuz tarafından yayımlanan 2018 Yılı İnsan Hakları Raporunda da değinilen bir ücretli öğretmenlik uygulamasının hem eğitimin kalitesine olumsuz etkileri nedeniyle (özellikle eğitimde yarattığı istikrarsızlık) hem de bu şekilde istihdam edilen kişilerin özlük haklarındaki ve dolayısıyla motivasyonlarındaki yetersizlikler nedeniyle tekrar ele alınması gerekmektedir.

2.8. Sağlık Hakkı

İnsanlık ailesinin bütün üyelerinin, insan onuruna yaraşır bir hayat sürmesini mümkün kılan en yüksek seviyedeki sağlık standartlarına sahip olma hakkı vardır. Bu bağlamda sağlık hakkı, diğer temel insan hakları ile birlikte kullanımı zorunlu olan ve çoğu zaman diğer hakların kullanımının ön koşulu olan temel bir insan hakkıdır.

Türkiye, herkes için ulaşılabilir, nitelikli ve sürdürülebilir sağlık hizmetinin etkili, kaliteli, verimli ve hakkaniyete uygun bir şekilde sunulması doğrultusunda 2003 yılında başlattığı "Sağlıkta Dönüşüm Programı" ile sağlık alanında büyük atılımlar gerçekleştirmiştir. Altyapı ve tesisleşme, personel, ilaç temini, sağlık sigortası sistemi ve diğer

birçok alanda gerçekleştirilen yenilikler sayesinde öncesi ile kıyas edilemeyecek düzeyde bir sağlık sistemini vatandaşların hizmetine sunmuştur. Türkiye'nin mevcut sağlık altyapısı; personel, ilaç, malzeme ve yoğun bakım imkânları bakımından pek çok ülkeye göre oldukça iyi durumdadır. 2023 Sağlık Vizyonu ve 11. Kalkınma Planı hedefleri doğrultusunda mevcut imkânların daha da ileriye taşınması konusunda atılan ve atılması planlanan müspet adımlar insan hakları ile uyumludur.

Hem artan nüfusun ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetlerinin sunulması hem de sunulan hizmetin kalitesini artırma amacına yönelik olarak sağlık alanında personel istihdamı 2019 yılında da devam etmiştir. 2018 yılı sonu itibarıyla 628.052 olan toplam sağlık personeli sayısı 2019 yılında 646.068'e yükselmiştir. Böylece sağlık hizmeti sunan insan kaynağı güçlendirilmiş ve kişi başına düşen hekim/hemşire sayısı oranı iyileştirilmiştir.¹⁵

Tüm yurt sathında modern ve konforlu olarak inşa edilen sağlık tesisleri ile hem hastaların hem de hasta yakınlarının tedavi süresince en rahat koşullarda konaklayabilmesi sağlanmaktadır. Sağlık hizmetleri, kırsal-kent ayrımı olmaksızın ihtiyaçlara göre ve imkânlar dâhilinde tüm yurttan en etkili şekilde sunulmaya çalışılmaktadır.

Son dönemde sağlık alanında öne çıkan bir diğer yatırım, şehir hastaneleridir. Kampüs tarzında hizmet sunan bu hastaneler, Türkiye'nin sağlık sisteminin önemli mesafeler kat etmesini sağlamıştır. 2019 yılı sonu itibarıyla Adana, Ankara, Bursa, Elazığ, Eskişehir, Isparta, Kayseri, Manisa, Mersin ve Yozgat Şehir Hastanesi olmak üzere toplam 13.417 yatak kapasiteli 10 adet şehir hastanesi işletmeye açılmıştır. Kamu-özel işbirliği modeli ile inşası devam eden toplam 18.716 yataklı 11 adet şehir hastanesinin de önümüzdeki yıllarda hizmete açılması beklenmektedir.

Türkiye, sağlık hakkının temel bir insan hakkı olması gerçeğinden hareketle sağlık hizmetlerini sadece kendi vatandaşlarına değil, insani saiklerle ülkesinde misafir ettiği mülteci ve sığınmacılara da sunmaktadır. Nüfusu nispeten yüksek olup tam teşekküllü bir kamu hastanesine uzak olan geçici barınma merkezleri ile Suriyeli sayısının 20 bini aştığı yerleşim yerlerinde toplam 34 adet Güçlendirilmiş Göçmen Sağlığı Merkezleri (GSM) oluşturulmuştur. Mevcut durumda 29 ilde bulunan 180 göçmen sağlığı merkezinde 780 göçmen sağlığı birimi

¹⁵ Sağlık Bakanlığı Faaliyet Raporları (2018-2019)

açılmış olup faaliyetlerine devam etmektedir. 2019 yılında Suriyeli sağlık çalışanlarına 145 hasta yönlendirme teorik eğitimi verilmiştir. GSM'lerde istihdam edilen Suriyeli hekim sayısı 694, Suriyeli yardımcı sağlık personeli sayısı 954, hasta yönlendirme personeli sayısı 1.121, destek hizmetleri personeli sayısı 399, sosyal çalışmacı sayısı 11 ve psikolog sayısı 12 dir. 2019 yılı içerisinde sığınmacılara yönelik sunulan hizmetlere ilişkin istatistiki veriler aşağıda sunulmaktadır.¹⁶

81 İL GENELİ SİĞINMACILARA SUNULAN SAĞLIK HİZMETLERİ	2019 YILI
Poliklinik Muayene Sayısı	17.509.194
Yatan Hasta Sayısı	451.166
Ameliyat Sayısı	401.861
Doğum Sayısı	110.612
Sınırdan Alınan Yaralı Sayısı	5.634

Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilere yönelik sağlık hizmetleri bu kapsamda ele alınması gereken bir diğer konudur. Başta ceza infaz kurumları olmak üzere GGM'ler, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri, çocuk evleri sitesi gibi bireylerin rızası hilafı özgürlüğünden mahrum bırakıldığı ya da koruma altına alındığı yerlerde de barınanların sağlık hizmetlerini imkânlar dâhilinde alabilmesi için tedbirler alınmıştır. Bu hizmetler kimi durumlarda kurumun müstakil sağlık servisi aracılığıyla sunulurken kimi durumda ise genel sağlık sistemi ile entegre olarak sunulmaktadır. Bu hizmetler TIHEK tarafından yerinde görülüp teyit edilmiştir.

Türkiye'nin sağlık hizmetleri sadece ülke sathı ile sınırlı kalmamaktadır. Suriye'de terörden arındırılan bölgelere de Türkiye tarafından sağlık hizmetleri götürülmektedir. Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekât bölgelerinde ihtiyaç duyulan sağlık hizmetleriyle ilgili Kilis, Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa İl Sağlık Müdürlükleri bünyesinde "Suriye Sağlık Görev Gücü Başkanlıkları" kurulmuş ve bölgeye Bakanlıkça Koordinatör görevlendirilmiştir. Bölgede birinci basamak sağlık hizmetleri kapsamında genel muayene, aşılama ve çevre sağlığı hizmetleri Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekât Bölgesinde 47 sağlık ocağı

üzerinden 144'ü hekim, 206'sı ebe ve hemşire olmak üzere toplam 778 Suriyeli personel ile yürütülmektedir.

Sağlık hakkıyla ilgili olarak 2019 yılı içinde cereyan eden bir diğer önemli gelişme Covid-19 (Koronavirüs) salgınıdır. Çin'in Wuhan Şehrinde ortaya çıkan ve kısa süre içerisinde ülkemiz de dâhil olmak üzere tüm dünyayı etkisi altına alan salgın, başta sağlık hakkı olmak üzere sosyal ve ekonomik hayat üzerinde ciddi etkiler yaratmıştır. Birçok ülkenin sağlık ve sosyal güvenlik sisteminin (İtalya, Brezilya gibi) çökme/durma noktasına geldiği bir dönemde Türkiye; sağlık altyapısı, sağlık sektöründe istihdam olunan yeterli ve nitelikli insan kaynağı, kapsayıcı sigorta uygulamaları ve etkili önleyici tedbirleri sayesinde bu süreci en etkili yürüten ülkelerden birisi olmuştur. Bu konudaki detaylar büyük ölçüde 2020 yılı raporunda işlenecek olmakla birlikte ülkemiz açısından gurur kaynağı olan bu hususa özellikle değinmek gerekmektedir. Çeşitli dünya ülkelerinin hastalarını koridorlarda ya da hastane bahçelerinde tedavi etmek durumunda kaldığı bir dönemde Türkiye, sağlık alanındaki güçlü yatırımları ve önleyici mahiyetteki etkili tedbirleri sayesinde salgını en iyi yöneten ülkelerden birisi olmuştur. Bu başarı, Dünya Sağlık Örgütü tarafından da teyit edilmiştir.¹⁷ Özellikle pandeminin ortaya çıktığı ilk andan itibaren gerekli ilaç ve teçhizatın zamanında tedarik edilmesi bu başarının önemli aşamalarından birisi olmuştur. Bu süreçte alanında uzman akademisyenlerin üyesi olduğu "Bilim Kurulu" teşekkül ettirilmiş, akademinin ve bilim dünyasının bu konudaki görüş ve önerileri doğrultusunda politika ve tedbirler hayata geçirilmiştir. Bu süreçte tüm gelişmeler, günlük olarak kamuoyu ile paylaşılmış ve pandeminin seyri konusunda birinci ağızdan gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır.

2.9. Ailenin Korunması Hakkı

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından müştereken hazırlanmış olan On Birinci Kalkınma Planında; toplumsal yapının ve kalkınmanın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi ve aile kurumunun güçlendirilmesine özel bir önem verilmiştir. "Nitelikli insan güçlü toplum" üst başlığı altında "Ailenin güçlendirilmesi" şeklinde müstakil başlıkla konunun ele alınması, bu alanda izlenecek politika ve alınacak tedbirlerin detaylandırılması, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler başta olmak üzere tüm muhataplara yol gösterici mahiyettedir. Kalkınma

¹⁶ Sağlık Bakanlığı verileri

¹⁷ <https://www.milliyet.com.tr/dunya/turkiye-covid-19-ile-mucadelede-ornek-ulke-6185484>

Planında yer verilen iki husus kıymeti açısından özellikle zikredilmelidir: *“Ailenin güçlendirilmesine yönelik politikalar, toplumsal bütünleşme ve sosyal riskleri azaltmaya dönük kamu politikalarının en etkililerinden ve en önemlilerindedir. On Birinci Kalkınma Planı döneminde; aile politikalarının tüm paydaşların dâhil olduğu katılımcı bir yaklaşımla oluşturulması, aileye yönelik hizmetlerin kalitesinin, yaygınlığının ve etkisinin artırılması yönünde önemli politika ve tedbirler hayata geçirilecektir.”* Ailenin güçlendirilmesi başlığından sonra gelecek şekilde kadın, çocuk ve gençliğin yer alması ayırım gözetilmeksizin aslında her hak başlığının aile kurumunun güçlendirilmesine hizmet etmeyi amaç edinmesi şeklinde değerlendirilebilir.

On Birinci Kalkınma Planında çok sayıda politika ve tedbirin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Tüm detayların ele alınması raporun hacmini aşacağından bu noktada Planda yer alan belli hususlara değinilecektir. Planda,

- ◆ Evliliklerin artmasını ve devamlılığını teşvik edici eğitimler ve danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılacağı,
- ◆ Aile yapısını olumsuz etkileyen kötü alışkanlıkların ve bağımlılıkların etkilerinin azaltılması amacıyla farkındalık eğitimleri, araştırmalar ve projeler yapılacağı,
- ◆ Evliliklerin artmasını ve devamlılığını teşvik edici eğitimler ve danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılacağı,
- ◆ Dinamik ve genç nüfus yapısının korunmasına katkı sağlayacak programların geliştirileceği, geniş ve büyük aile modellerinin özendirileceği ve kuşaklararası dayanışmanın güçlendirileceği,
- ◆ Millî ve manevî değerlerimiz ile sağlıklı nesillerin devamını ve aile kurumunu tehdit eden yönelimleri özendirecek tüm faaliyetlere karşı mücadele edileceği ve bu alanda toplumsal bilincin güçlendirileceği,
- ◆ Medyanın aile üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılacağı, medya araçlarının aile içi bağları güçlendirecek şekilde kullanılacağı, aile odaklı medya yönetiminin sağlanması, aile dostu ve aile bağlarını güçlendirici yayınların artırılması, Aile odaklı medya yönetiminin sağlanmasına, aile dostu ve

aile bağlarını güçlendirici yayınların artmasına yönelik destekler verileceği,

- ◆ Aile içi şiddetin, ihmal ve istismarın önlenmesine yönelik koruyucu, önleyici hizmetlerin etkinliğinin artırılacağı,
 - ◆ Aile içi şiddeti doğuran ve pekiştiren olumsuz tutum ve davranışların ortadan kaldırılması için toplumsal bilinç düzeyinin erken çocukluk döneminden başlayarak yükseltilmesine yönelik olarak örgün ve yaygın eğitim faaliyetleri düzenleneceği,
- gibi politika ve tedbirlere yer verilmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının ailenin korunması ve güçlendirilmesi konularındaki çalışmalarına kaynaklık eden ve 2019 yılını içerir üç farklı çalışmasını zikretmek uygun olacaktır: “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Koordinasyon Planı”, “Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)” ve Bakanlığın “2019-2023 Stratejik Planı”.

Bakanlık altında müstakil olarak yer alan Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü aile ilişkilerinin sağlıklı yürütülmesi ve evlilik konusunda bireylerin bilincini arttırmak amacıyla; “Göç, Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek”, “Aile Danışmanlığı”, “Aile Eğitim Programı”, “Evlilik Öncesi Eğitim Programı”, “Ebeveyn Okulu” gibi konularda çalışmalar yürütmektedir. Aileyi toplumsal hayatın değişimlerine uyum sağlaması açısından destekleyici nitelik sağlayan “Evlilik Öncesi Eğitim Programı” yürütülmektedir. (Aile Hukuku ve Evlilik ve Sağlık konularını ihtiva etmektedir.) Bu eğitim 2013 yılından itibaren bu yana 1,2 milyon kişiye ulaşmıştır.¹⁸

Çocukların aileden sonra öğrenim gördüğü ikinci yuva ilmi eğitimlerin alındığı okullardır. Bu bağlamda, okullarda insan hakları eğitimleri kapsamında, ailenin korunmasına ve güçlendirilmesine ilişkin ilk yaşlardan itibaren düzenli eğitimler verilmesi ve sürdürülebilir ailenin özendirilmesi gerekmektedir. Aile Eğitimi Programı ile ailenin toplumsal hayattaki gelişime ve değişime uyum sağlaması amacıyla temel ihtiyaçlar dikkate alınarak “Eğitim, Sağlık, Hukuk, İktisat ve Medya” başta olmak üzere farklı alandan ve 210 konudan oluşan program 2013 yılından bu yana 2 milyon kişiye ulaşmıştır.¹⁹

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından eğitimlerin yanı sıra aile danışmanlığı hizmeti verilmekte;

¹⁸ AÇSŞB’den alınan resmi veriler.

¹⁹ AÇSŞB’den alınan resmi veriler.

bu hizmet il müdürlükleri ve sosyal hizmet merkezlerinden ücretsiz olarak sunulmaktadır. 2012 yılından bu yana yaklaşık 40 bin kişiye sunulmuştur.²⁰

Ailenin korunması hakkı bağlamında ele alınabilecek konu başlıklarından birisi de aile dostu çevre ve mekânların yaygınlaşması için çalışmalar yürütülmesidir. Bu konu 11. Kalkınma Planında yer almış ve yerel yönetimlerin bu kapsamdaki faaliyetlerinin destekleneceği ifade edilmiştir. Hedefler arasında aile bireylerinin birlikte güvenli zaman geçirebilecekleri ve paylaşımlarını artırabilecekleri ulaşılabilir mekânlar yaygınlaştırılmasının yer alması kayda değerdir. Şüphesiz geniş aile yapısı, kök değerlerimiz ile daha uyumludur. Bu durum yaşlılar açısından da aktif bir yaşlanmaya olanak sağlayacaktır.

Ailenin korunması hakkı konusunda çalışmalar yürüten kuruluşların başında, toplumumuzun doğal ve temel unsuru olan aile kurumunu insan haklarının korunup geliştirilmesi açısından önemseyen TİHEK gelmektedir. TİHEK, 29-30 Nisan 2019 tarihleri arasında Ankara'da "Ailenin Korunması Hakkı" temalı "II. Uluslararası İnsan Hakları Sempozyumu" nu düzenlemiştir. "Vakit Aile Vakti" sloganının Türkiye gündemine oturduğu sempozyuma 16 farklı ülkeden akademisyen ve yazarlar ile sivil toplum, kamu kuruluşu ve uluslararası örgütlerden temsilciler katılmıştır. Sempozyumda katılımcılar tarafından sunulan tebliğler ile aile kurumunun önemi ve günümüzde karşı karşıya kaldığı sorunlar insan hakları bağlamında tartışılmış ve çözüme yönelik öneriler dile getirilmiştir. Sempozyum bildirileri ışığında dile getirilen tüm görüş ve tartışmalar, "II. Uluslararası İnsan Hakları Sempozyumu Ailenin Korunması Hakkı Bildiriler Kitabı" ismi ile bir araya getirilerek kitaplaştırılmıştır. Basılan kitabımızın elektronik baskısı web sitesinde yayınlanmıştır. TİHEK tarafından yayımlanan eserle, farklı disiplinlerden farklı bakış açılarına sahip dünyanın dört bir yanından değerli katılımcıların katkılarıyla, "ailenin korunması hakkı" nın literatürde öne çıkmasına, insan hakları bağlamında hak bilincinin yerleşmesine ve daha sağlıklı bir topluma ulaşma amaçlanmıştır. Sempozyumun sonuç bildirisinde özetle aşağıdaki hususlara değinilmiştir:

- ♦ Aile kurumundaki erozyon, hem dünyada hem de ülkemizde devam etmektedir. Aile kurumunun korunması noktasında alınan tedbirler aileye yönelik tehditleri bertaraf etmekte yetersiz kalmaktadır. Evlilik oranları azalırken boşanma oranları artmaktadır. İnsan fitratına aykırı sapkın ilişkilerin belli

çevreler tarafından kasıtlı şekilde meşrulaştırılmaya çalışılması aile kurumuna yönelik ana tehditler arasında yer almaktadır. Nikah akdi değersizleştirilirken, evlilik dışı ilişkiler normal sayılmakta, boşanmalar adeta teşvik edilmektedir.

- ♦ Aile kurumunun korunması toplum ve devletin temel yükümlülüklerinden olduğu gibi bireylerin toplumdan ve devletten talep edebileceği temel haklardandır.
- ♦ Ailenin korunmasında sadece devletin değil tüm toplumun sorumluluğu bulunmaktadır. Medya, akademi, sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere birçok aktör sorumluluk taşımaktadır. Yuva yıkan kadın veya erkekler sorumlu olduğu gibi, yuva yıkan medya, idare, yasa ve sözleşmeler de sorumludur.
- ♦ Medyada aileyi kötüleyen, değersizleştiren, sapkın ilişkileri reklam eden, çocukları kimlik bunalımlarına sokan, aile bireylerinin kişilik haklarını ihlal eden; genel ahlaka, milli ve manevi değerlere uymayan yayınlara ilişkin proaktif tedbirlerin geliştirilmesi gerekmektedir.
- ♦ Bu konuda, Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun aldığı önleyici ve bastırıcı tedbirler özellikle desteklenerek daha da etkin hale getirilmeli, ailenin korunması ilkesine uygun yayıncılık etkin bir şekilde sağlanmalı, ailenin korunması ilkesine dikkat etmeyen televizyon kanallarına daha etkili yaptırımlar uygulanmalı ya da şifrelenmelidir. İnternet kullanımında da korumalı yayıncılık teknoloji ve uygulamaları geliştirilerek gereken önlem alınmalıdır.
- ♦ Çocukları Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu bir an önce aktif hale getirilmeli, sadece basılı yayın değil, sesli görüntülü tüm yayınları ve şiddet içeren video oyunlarını kapsayacak şekilde görev kapsamı genişletilmelidir.
- ♦ Ailenin korunması için özgürlük ve kamu ahlakı dengesi kurulmalıdır.
- ♦ Annelik özendirilmeli, evde emek harcayan ev hanımlarının sosyal güvenceleri artırılmalı, sürekli eğitim ve verimli sosyal yaşam fırsatları sağlanmalıdır.
- ♦ Evlilik ilişkisinin kurulması ve sürdürülmesinde sevgi, merhamet, diğerkâmlık, dayanışma, ikram ve feragat gibi ilkeler temel alınmalı, aile içi şiddetle mücadelede eğitime önem verilmelidir.

²⁰ AÇSHB'den alınan resmi veriler.

- ◊ Sağlıklı aile bağlarının korunması ve geliştirilmesine katkı sunulması amacıyla uzlaşma mekanizmaları oluşturulmalı ve güçlendirilmelidir.
- ◊ Boşanmanın çocuklara etkisi konusunda eşler bilgilendirilmeli, çocuğu metalaştıran ve travma yaşatan çocuk haczi uygulamasına son verilmelidir.
- ◊ Aile kurumuna olumsuz etkileri olan ulusal ve uluslararası normlar gözden geçirilmeli, tarafı olunan uluslararası norm veya denetim yapan mekanizmaların aile yapısı ihraç etme şeklindeki yaklaşımından sakınılmalıdır.
- ◊ Ailenin korunması için Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve İslam İşbirliği Teşkilatı gibi kuruluşlarla birlikte yeni küresel hedefler oluşturulmalı, aynı hedefe yönelik ulusal ve uluslararası ittifaklar geliştirilmelidir.
- ◊ Ailenin korunması için evrensel bir deklarasyon hazırlanmalı, bu deklarasyonu uygulanabilir kılmak için ulusal ve uluslararası mekanizmalar geliştirilmelidir.

Ailenin korunması hakkına katkı sağlayacak mahiyette TİHEK'in bir diğer çalışması, 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen Şiddetin Önlenmesi Çalıştayı'dır. Şiddet konusunda toplumda ve medyada yanlış algılardan birisinin cinsiyet temelli ayrımcılık üzerinden gerçekleşmesidir. TİHEK, 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda bu hususun altını çizerek şu çağrıda bulunmuştur: **"Biz kadın erkek cinsiyet ayrımcılığıyla da mücadele eden bir kurum olarak kime yönelik olursa olsun şiddetin her türlüsüne karşı çıkıyoruz. Cinsiyeti, ırkı, rengi, etnik kökeni, dili, dini, inancı, mezhebi, felsefi veya siyasi görüşü, medeni hali, yaşı, doğum durumu, sağlığı veya engellilik durumu ne olursa olsun her insan, onur bakımından eşit doğar. Bu nedenle, şiddette cinsiyet ayrımcılığına da "Hayır!" diyoruz. ... Bu gerçekler karşısında, bütün kişi, kurum ve kuruluşların, her türlü şiddet karşısında gereken tepkiyi göstermesi; şiddetin mağduru kim olursa olsun konuya aynı hassasiyetle yaklaşması ve şiddetle mücadelede daha çok inisiyatif alması bugün dünden daha fazla önem taşımaktadır."**

Bu bağlamda, evlilik birliğine saygı göstermeyen ve aldatan üçüncü kişiye devletin herhangi bir yaptırım uygulamamasının şiddeti arttıran bir husus olduğu, yıl içinde birçok vakada gündeme gelmiştir. Bu nedenle, evlilik birliğine ve akdine saygı göstermeyen üçüncü kişilerin de sorumlu kılınmasına yönelik düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

Ailenin korunması ve güçlendirilmesi için tüm görev ve sorumluluğu devlete yükleyen dikey yaklaşımlar, eksik ve yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, devletin yanında hem bireylerin hem de toplumdaki diğer grup ve oluşumların ailenin korunması noktasındaki görev ve sorumluluk bilincini arttıracak çalışmalar yapması önemlidir. Toplumdaki tüm aktörlerin bu noktada sorumluluk üstlenmesi, sorunun çözümünü kolaylaştıracaktır.

Aile yoksulluğu ile mücadele anlamında her aileden en az bir kişinin kamu sektöründe ya da özel sektörde istihdamına olanak sağlayacak tedbirlerin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Kamu sektöründe öncelik tanımak; özel sektörde ise teşvik etmek için gerekli yasal adımların atılması gerekmektedir.

Yapılan tüm çalışmalara rağmen ailenin korunması ve güçlendirilmesi bağlamında Türkiye'nin olması gereken noktadan uzak olduğu ve Türk toplumunun aile yapısındaki erozyonun devam ettiği aşikârdır. Ne yazık ki ülkemizde aile içi şiddet ve cinayet sayıları artmakta, aile kurma oranları düşmekte ve boşanma sayıları artmaktadır.

Aile içi şiddet olgusu ve buna yönelik normların şiddetle mücadeleye olumlu bir katkı sunup sunmadığı yıl içinde yoğun olarak tartışılan bir diğer husus olmuştur. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un başlığı her ne kadar ailenin korunması başlığını taşısa da Kanunda ailenin korunmasına yönelik bir hüküm bulunmamaktadır. Hem 6284 sayılı Kanun, hem de bu kanunun ilham kaynağı olan İstanbul Sözleşmesi, toptan retçi ya da toptan kabulcü yaklaşımlardan bağımsız olarak ele alınmalıdır.

Ortaya çıkan tablo, her iki normun da öngörülen neticelerin ortaya çıkması noktasında genele şamil müspet sonuçlar ortaya koyamadığını göstermektedir. Bu iki normun toplumun önemli bir kesimi tarafından da benimsenmediği yıl içinde açıkça gözlemlenen bir diğer husus olmuştur.

Dünya Sağlık Örgütüne göre şiddetin ortaya çıkmasında etkili risk faktörleri dört düzeyde tanımlanmıştır: Bireysel faktörler (yaş, eğitim, gelir vb.), ilişkisel faktörler (aile ve arkadaş ilişkileri, ilişkilerdeki uyumsuzluk, evlilik çatışmaları vb.), yakın çevre faktörleri (okul, işyeri, komşuluk vb.) ve sosyal faktörler (adalet sistemi, cinsiyet ve anne-babalığa ilişkin kültürel normlar vb.) Buna göre aile içi şiddet çok boyutlu olup tek bir faktöre indirgenemez. Söz konusu faktörlerin her birinin ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler alınmalıdır. Sözleşmede kadına şiddeti

önlemeye yönelik, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama iddiasıyla ön şart haline getirilen müdahaleler, ailede denge oluşturmaktan çok erkeği potansiyel bir tehlike olarak konumlandırmaktadır. Bu yaklaşımın kimi durumlarda aile ilişkilerini olumsuz etkilediği görülmektedir.²¹

Erkek ve kadınlar arasında yaratılan rekabet ilişkisi, çocukların sağlıklı ve huzurlu bir ailede yetişme ihtimalini de zayıflatmaktadır.

İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı Kanunun ihdası, kadınlara yönelik şiddet istatistiklerinde de bir iyileşme ortaya çıkaramamıştır. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformunun verilerine göre yıllar içinde öldürülen kadın sayısı aşağıdaki gibidir.

Yıl	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Öldürülen Kadın Sayısı	202	126	143	230	289	293	286	349	403	417

Somut adım atılması gereken konulardan bir diğeri çocukların aile ve eğitim yuvaları dışında etkileşim içinde olduğu bir diğer dünya bilgisayar, televizyon ve internet dünyasını içine alan medya ve teknoloji dünyasıdır. Bu bağlamda çocukların medyanın ve teknolojinin olumsuzluk doğuran içeriklerden korunması ve aileye yönelik olumsuz algılar üreten yayın içeriklerinin engellenmesi de gerekmektedir. Bunun yanı sıra medyada ailenin korunmasına yönelik programlara yer verilmesine, kamu spotları ve afişler başta olmak üzere her türlü görsel ve yazılı materyal yoluyla bilincin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konudaki istatistikler önemli bir soruna işaret etmektedir. İfade hürriyeti konusunda da detaylı olarak işlendiği üzere, "Genel Ahlak, Manevi Değerler ve Ailenin Korunması İlkesine Aykırılık" teşkil eden ve toplumdan tepki alan yoğun radyo ve televizyon yayınları mevcuttur. Kök değerlerimiz ile uyumlu olmayan, aile yapısında erozyona neden olan ve kültürümüze yabancı aile yapıları sunan bu tarz yayınlara yönelik gerekli tedbirlerin alınması, ailenin korunması hakkı açısından elzemdir.

Aile yapısındaki erozyon ve aile birliğinin devamı konusundaki geriye gidiş, 2019 yılında da maalesef devam etmiştir. 2019 yılında evlenme sayısı bir önceki yıla göre düşüş gösterirken, boşanma sayı ve oranları

ise bir önceki yıla göre yükselmiştir. Konuya ilişkin veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

	2018	2019
Evlenme Sayısı	554.389	541.424
Boşanma Sayısı	143.573	155.047

Toplam nüfusun artmasına rağmen evlenenlerin sayısındaki düşüş, evlenme sayıları azalmasına rağmen boşanma oranlarındaki artış aile yapısında sorunların ve çözümlerin olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle hem yasal düzeyde gerekli tedbirlerin alınması hem de medeniyetimizin önemli bir unsuru olan ailenin devamını mümkün kılacak idari pratiklerin hayata geçirilmesi hususu hem mevcut hem de gelecek nesiller açısından önem arz etmektedir.

6284 sayılı Kanun kapsamında alınan tedbirlerden birisi de konuttan uzaklaştırma tedbiridir. Bu tedbir elbette gerektiğinde uygulanmalıdır. Ancak bu tedbire başvurulması durumunda şiddet uygulayan ya da uygulama tehlikesi bulunan kişilerin de hak ve onurunun gözetilmesi hususunda gerekli hassasiyet gösterilmelidir. Özellikle alternatif barınma imkânı sunulması hususunda gerekli imkânlar sağlanmalıdır.

Ailenin korunması, diğer insan haklarının korunması hususunda da önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle eşlerin ve engelli, yaşlı, çocuk gibi kırılgan grupların haklarının temininde önemli bir paya sahiptir. Evrensel Beynamede de ifade edildiği gibi ailenin korunması yalnızca devletin değil aynı zamanda toplumun da görevidir. Bu noktada toplumu oluşturan fertlerin üzerine düşen sorumluluğu ifa etmesi gerekmektedir. Bu sorumluluk bilincinin yükseldiği bir toplumun inşa edilmesi hem ailenin hem de kadın, engelli, yaşlı ve çocuk haklarının korunmasına katkı sağlayacaktır.

İnsan haklarının hak kategorileri birbirlerinin ikamesi değil, tamamlayıcıdır. İnsan haklarının bütüncül yapısı da göz önünde bulundurulduğunda, ailenin korunması ile kadın haklarının korunması ve güçlendirilmesi arasında bir ikame durumu olmadığı ortaya çıkmaktadır. Olması gereken, kadın haklarının ve ailenin aynı anda ve bir bütün olarak korunup güçlendirilmesidir.

²¹ İstanbul Sözleşmesi Çalışma Platformu, İstanbul Sözleşmesi Raporu (<http://www.hukukcukadindernegi.org/uploads/3199950-istanbul-sozlesmesi-calisma-platformu-raporu.pdf>)

2.10. Çocuk Hakları

Türkiye’de çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi adına hem kamu kurumları nezdinde hem de STK’lar nezdinde çok sayıda kurum fiilen çalışmalarını yürütmektedir. AÇSHB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü kamu-sal anlamda çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi noktasında birinci derecede icrai kurumdur. Bunun yanında çocuk hakları alanında faaliyette bulunan başka idari kurumlar da bulunmaktadır. 6701 sayılı TİHEK Kanununda “yaş” bir ayrımcılık temeli olarak sayılmıştır. Çocukların yaşlarından ötürü maruz kaldığı ayrımcı uygulamalara yönelik idari para cezası uygulanabilmektedir. Bunun yanında TİHEK tarafından OPCAT kapsamında icra edilen ulusal önleme mekanizması ziyaretleri sırasında özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan çocukların durumları özel olarak ele alınmaktadır. KDK’da çocuk ombudsmanlığı oluşturulmuştur. Her ilde gönüllülük esasına göre çalışan Çocuk Hakları Komiteleri kurulmuştur. Kamu kurumlarının yanında çocuk hakları alanında çalışan birçok STK bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kurumsallaşma anlamında Türkiye’nin genel olarak iyi bir durumda olduğu görülmektedir.

Ülkemizde her ilde oluşturulan Çocuk Hakları Komitelerine katılım gönüllülük esasına dayanmakta olup her çocuk üye olabilmektedir. İl Çocuk Hakları Komiteleri gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerle çocukların; aile, toplum ve kamusal yaşama katılımları için fırsatlar yaratarak, çocuk haklarına ilişkin bilinç ve duyarlılığı geliştirmeye ve çocukların her kademedeki karar alma süreçlerine katılmasına yönelik olanaklar sağlamaktadır. Komiteler bünyesinde çeşitli eğitimler (Suriyeli Çocuklara Yönelik Çocuk Hakları ve Sosyal Uyum Eğitimi) seminer, forum (20 Kasım Çocuk Hakları Günü Ulusal Çocuk Forumu), toplantı (Çocuk Danışma Kurulu Toplantıları), kültürel, sosyal ve sportif etkinlikler (satraç turnuvası, gezi programları şenlik, kamp, sinema), önemli gün kutlamaları (11 Ekim Dünya Kız Çocukları Günü, Dünya Çocuk Günü), ödüllü yarışmalar (şiir, resim, hikâye, fotoğraf), tanıtım stantları, çalıştaylar, ziyaretler (il, ilçe, köy, bürokrasi ve STK’lar), sergi, tiyatro vb. etkinlikler gerek yerel gerekse ulusal çapta gerçekleştirilmektedir. UNICEF Türkiye Temsilciliği ile çocuklara yönelik alanlarda çalışan kamu kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan Sektörler Arası Çocuk Kurulu, ülke programının eşgüdümünden ve yönetiminden sorumlu başlıca ulusal organ durumundadır. Kamu kurum ve

kuruluşları, UNICEF ve sivil toplum kuruluşları temsilcileri ile akademisyenlerden oluşan birçok kişinin bir araya gelmesi ile icra edilen kurul toplantılarında, çocukların üstün yararı perspektifinden ülke öncelikleri, politikaları ve stratejileri, ülke programının yürütülmesiyle elde edilen deneyim, sonuç ve başarılar ile geliştirilmesi gereken alanlar tartışılmaktadır. Bu bağlamda ele alınan 2021-2025 Ülke Programı çalışmalarının devamı önem arz etmektedir.

Normlaşma anlamında ise hem ulusal düzeyde birçok norm ihdas edilmiş (5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu gibi) hem de bu alanda kabul edilen uluslararası sözleşmelere (BM Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi) taraf olunmuştur. Kurumsallaşmanın yanında normlaşma konusunda da Türkiye’nin iyi bir karnesinin olduğu görülmektedir.

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 65 inci maddesi uyarınca mahpus annelerin talebi durumunda 0-6 yaş grubu çocuklar ceza infaz kurumlarında anneleri ile kalabilmektedir. Çocukların annesi ile birlikte büyüme ve ceza infaz ortamında uzak tutulma arasındaki çatışmadan bağımsız olarak bu noktada sadece kurumlarda kalan çocukların mevcut durumu ile ilgili değerlendirmelerde bulunulacaktır. 31/12/2019 tarihi itibarıyla ceza infaz kurumlarında annesi ile beraber kalan toplam çocuk sayısı 862 dir. Bunlardan 458 i kız, 404 ü erkektir. 0-3 yaş arası çocuk sayısı 489, 4-6 yaş arası çocuk sayısı 373 tür. Fiziksel ve zihinsel engeli bulunan çocuk sayısı 1, zihinsel engelli çocuk sayısı 1 dir. 311 çocuk kreş, anaokulu ve bakımevi hizmetinden yararlanmaktadır. (27/04/2020 tarihi itibarıyla sayı 248 erkek, 243 kız çocuk olmak üzere 491 olarak gerçekleşmiştir).²²

Türkiye’de annesi ile birlikte kalan çocuklara yönelik olarak birçok hizmet sunulmaktadır. Bu hizmetler TİHEK tarafından yapılan ziyaretlerde de görülüp teyit edilmiştir.²³ Anneleri ile kalan çocuklara mama, süt gibi gıdalar devlet tarafından sağlanmaktadır. Annesi ile kalan her çocuğa annesinin yaş bedelinden bağımsız olarak annesinin yaşının bir buçuk katı yaş ödenmektedir. İmkânlar ölçüsünde ceza infaz kurumlarına anaokulu, kreş ve oyun alanları inşa edilmektedir. Sincan Ceza İnfaz Kurumları Kampüsünde sadece tutuklu ve hükümlü çocukları ile kalan annelerin barınacağı özel güvenli evlerin inşası devam etmektedir. Ceza infaz kurumlarında kalan 3-6

²² Adalet Bakanlığından alınan resmi veriler.

²³ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. (www.tih.gov.tr)

yaş çocuklar Adalet Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında yapılan Protokol uyarınca kapasite ölçüsünde, öncelikli ve sıraya alınmaksızın MEB'e bağlı anaokulları ve anasınıflarından ücretsiz olarak yararlanmaktadır. Annesi ile kalan çocukların psiko-sosyal gelişimleri psiko-sosyal servisler tarafından desteklenmekte ve izlenmektedir.

Ülkemizdeki 145 kadın konukevinde 2019 yılında 43.038 kadın ve beraberindeki 30.185 çocuk olmak üzere toplam 73.223 kişi hizmet almıştır. Kadın konukevlerinde kalan kadın ve beraberindeki çocukların durumlarının, barınma, sorunlarının incelenmesi ve giderilmesine yönelik mesleki çalışmalar ile birlikte kadın ve çocuklara doğrudan ya da ilgili kuruluşlara yönlendirmek suretiyle güvenlik, danışmanlık, psikolojik destek, hukuki destek, tıbbi sağlık desteği, eğitim desteği, harçlık, kreş, mesleki eğitim kursu, grup çalışmaları, sosyal, sanatsal ve sportif faaliyetler vb. alanlarda destek sunulmaktadır.

Çocuk hakları bağlamında ele alınacak bir diğer husus sokakta çalıştırılan/dilendirilen çocuklardır. Bu amaçla illerde vali ya da görevlendireceği vali yardımcısının başkanlık ettiği, sekreteryası AÇSHB il müdürlükleri tarafından yapılan ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri, üniversiteler ve alanda çalışan STK'ların da yer aldığı bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyonun takip ve denetiminde ilgili kurum temsilcilerinden oluşturulan ekipler tarafından çocukların yoğun olarak çalıştırıldığı/dilendirildiği bölgelerde alan taramaları yapılmaktadır. Sokakta risk altındaki çocuklara yönelik olarak 2017 yılının ikinci yarısında 111 mobil ekip ile başlatılan ve 5.069 çocuğa ulaşılan mobil ekip uygulamasında 2020 Ocak ayı itibarıyla mobil ekip sayısı 132'ye çıkarılarak toplamda 19.167 çocuğa ulaşılmıştır.

31.12.2019 tarihi itibarıyla korunma ve bakım altına alınan çocuk sayısı 21.675 tir. Korunma ve bakım altındaki engelli çocuk sayısı 1.526 dir. Aynı tarih itibarıyla Türkiye'de 78 ilde 1192 adet çocuk evi, 62 ilde 113 çocuk evleri sitesi hizmet vermektedir.²⁴

31.12.2019 tarihi itibarıyla 5.967 koruyucu aile yanında 727 si engelli olmak üzere 7.259 çocuk hizmet almaktadır.²⁵

Sunulan hizmetler açısından bu çalışmalar ve yatırımlar önemli ise de sayının yüksekliği ve bu hizmetlere yönelik

olarak artan yoğun talep ciddi bir soruna işaret etmektedir. Koruma ve bakım altına alınan her çocuk, esasen aile sevgisi ve aile ilgisinden mahrum çocuk anlamına gelmektedir. Bu ise sağlıklı birey, sağlıklı aile ve sağlıklı toplum idealinden uzaklaşmak anlamına gelmektedir.

Korunma ve bakım altındaki çocukların eğitim durumuna ilişkin tablo aşağıda yer almaktadır.²⁶

Eğitim Durumu	Sayı
Anaokuluna Devam Eden	1472
İlköğretime Devam Eden	4946
Ortaöğretime Devam Eden	6465
Liseye Devam Eden	6038
Üniversiteye Devam Eden	749
Toplam	19670

Türkiye'de çocuk hakları alanında verilen bir diğer hizmet suça sürüklenen çocuklarının aileleri ile ilgili hizmet veren Çocuk Destek Merkezleridir. Bu merkezler, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiil işlediği iddiası ile hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine başvuru alan çocuklardan 5395 sayılı Kanun kapsamında psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyanların bu ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunmak üzere 13 adet Çocuk Destek Merkezi hizmet vermektedir.

Sokakta çalıştırılan/dilendirilen çocuklar da dâhil olmak üzere Türkiye'de çocuk işçiliği ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Çalışma Genel Müdürlüğü koordinesinde Çocuk İşçiliği ile Mücadele Eylem Planı (2017-2023) uygulanmaya devam etmektedir. Çocuk işçiliği ile ilgili farkındalığın artırılması ve bu alanda politika belgelerinin oluşturulması elbette önemlidir. Bununla birlikte çocuk işçiliği ile ilgili sorun hem ülkemizde hem de dünyada yaygın ve yoğun olarak devam etmektedir. AÇSHB'den konuya ilişkin resmi veriler talep edilmişse de bu konuda Kurumumuza gönderilen cevabi yazıda herhangi bir veriye yer verilmemiştir. Ancak 2019 yılı içerisinde TÜİK tarafından yapılan "Çocuk İşgücü Araştırması" adlı çalışmada ortaya konan veriler durumun vahametini ortaya koymaktadır. Çalışmaya göre Türkiye'de 5-17

²⁴ AÇSHB'den alınan resmi veriler.

²⁵ AÇSHB'den alınan resmi veriler.

²⁶ AÇSHB'den alınan resmi veriler.

yaş grubunda 720.000 çocuk işçi bulunmaktadır. Araştırmaya göre çalışan çocukların; % 79.7 sini 15-17 yaş grubundakiler, % 15.9 unu 12-14 yaş grubundakiler, % 4.4 ünü de 5-11 yaş grubundaki çocuklar oluşturmaktadır. Çalışan çocukların % 70.6 sını erkek % 29.4 ünü de kız çocuklar oluşturmaktadır. Çocuk işçiliği ülkemizde olduğu gibi maalesef dünyada da ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) verilerine göre dünyada 152 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. Çocuk işçiliğinin en yaygın olduğu alan ise tarımsal istihdamdır (%70).

Mevcut gerçekliğin dikkate alınarak sorun oluşturduğu tespiti yapılan hususların üzerine gidilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda her bir çocuğun normal eğitimlerine sekte verilmeksizin yaş ve bünyelerine uygun bedensel, zihinsel becerileri ile görev, sorumluluk ve üretkenlik bilinç ve yetkinliklerini geliştirici çalışma, staj, istihdam vb. imkân ve ortamları ile buluşturulmasının çabası verilmelidir. Bunun sağlanabilmesi için resmi veya özel kişi ve kurumların her birinin çocuklara sağlayabileceği böylesi imkânlar açısından durumlarının belirlenmesinin, sertifikalandırılmasına, izlenmesine ve sorumluluklarına yönelik düzenleme ve uygulamalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Bunların yanı sıra, çocuklara uygun çevre düzenlemesi yapılmasının çocukların gelişimi, hareket özgürlüğü, toplumsal aidiyet duygularının gelişimi gibi birçok konuda müspet faydaları bulunmaktadır. Bu bağlamda kamu kurumları ve belediyeler tarafından gerçekleştirilen çevre düzenlemelerinin ve çevre ile ilgili yasal düzenlemelerin yetişkinlerden ziyade çocuk odaklı yürütülmesinde fayda bulunmaktadır.

Çocuğu bir emtia gibi haczin konusu haline getiren çocuk teslimi meselesi insan hakları açısından bir ihlal niteliğinde olduğundan bu konudaki düzenlemelerin ivedi olarak ihdas edilmesi gerekmektedir.

2.11. Kadın Hakları

Ülkemizde son yıllarda gittikçe görünür hale gelen hak kategorilerinden birisi de kadın haklarıdır. Bu hak özelinde hem kurumsallaşma hem de normlaşma anlamında çok sayıda adım atılmıştır. AÇSHB'nin temel görev alanlarından birisi de kadın haklarının korunması ve güçlendirilmesi ile kadının sosyal statüsünü güçlendirmeye yönelik çalışmalar icra edilmesidir.

6284 sayılı Kanun kapsamında başta kadınlar olmak üzere tüm aile fertlerinin şiddetten korunması için birçok mekanizma hayata geçirilmiştir. Bu Kanun kapsamında 2019 yılında verilen önleyici ve koruyucu tedbirlerin sayısı sırasıyla 229.226 ve 53.945 tir. Bu kararlardan 80.350 si 5/1/b maddesi kapsamında alınan müşterek konuttan uzaklaştırma tedbidir.²⁷ (Bu tedbirin insan onuruna uygunluğu ile ilgili değerlendirme ailenin korunması hakkı kapsamında ele alınmıştır.)

2006-2020 yıllarını ihtiva eden "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 3. Ulusal Eylem Planı" ülkemizde uygulanmaya devam etmektedir. Bu bağlamda düzenlenen toplantıların kadına yönelik şiddetle mücadele alanında çalışmalar yürüten ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin kadın araştırmaları merkezlerinin temsilcileri aracılığıyla yürütülmesi önemlidir. Eylem Planı ile mevzuat düzenlemeleri, farkındalık yaratma ve zihniyet dönüşümü, koruyucu ve önleyici hizmet sunumu ve şiddet mağdurlarının güçlenmesi, sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi ve uygulanması ve kurum kuruluşlar arası işbirliği ve politika olmak üzere 5 temel alanda iyileştirmeler hedeflenmektedir. Söz konusu plana dayalı olarak ayrıca 81 ilde 'İl Eylem Planları' Ocak 2020 itibarıyla tüm illerde yürürlüğe girmiştir.

Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı işbirliği ile kadına yönelik şiddetle mücadelede mağdurların etkin korunmasını sağlamak üzere teknik yöntemle takip pilot uygulamalarının toplam 15 ilde hayata geçirilmesi kadına yönelik şiddetle mücadelede önemli bir uygulamadır. Bu uygulamanın tüm ülke sathına yaygınlaştırılması kadına yönelik şiddetle mücadele önemli bir aşama olacaktır. Aynı şekilde 'KADES (Kadın Destek Uygulaması)' uygulaması kadınlara yönelik şiddetle mücadelede önemli ve hızlı reaksiyon açısından faydalı bir mobil uygulamadır.

2019 yılı içerisinde kadına yönelik şiddetle mücadelede mevcut durumun değerlendirilmesi ve alınması gereken önlemlerin analizi amacıyla; AÇSHB öncülüğünde, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı yetkililerinin yer aldığı bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Kadın hakları açısından yaşanan bu olumlu gelişme mücadelede öncelikli rol ve sorumluluğu bulunan kurumların gerçekleştirmesi gereken faaliyetlerin somutlaştırılması ve 25 Kasım 2019 tarihinde 2020-2021 yıllarına dair "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele

²⁷ AÇSHB'den alınan resmi veriler.

Koordinasyon Planı"nın yürürlüğe girmesi ile daha ileriye taşınmıştır.²⁸ Eğitim ve farkındalık çalışmaları kapsamında AÇSHB ile Milli Savunma Bakanlığı arasında yapılan protokol kapsamında er ve erbaş statüsünde 1.532 eğitici yetiştirilmiş ve kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında 42.375 kişiye eğitim verilmiştir.

Ülkemizde kadın hakları bağlamında sunulan bir diğer hizmet alanı kadın konukevleridir. Türkiye genelinde yılsonu itibarıyla 81 ilde Bakanlığa bağlı 110 kadın konukevi, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne bağlı 2 kadın konukevi, STK'lara bağlı 1 konukevi ve yerel yönetimlere bağlı 32 konukevi olmak üzere toplamda 3.482 kişi kapasiteli 145 konukevi hizmet vermektedir. Bakanlık tarafından kadın konukevlerinde hizmet alan kadınların durumlarının, aileleri ya da eşleri ile olan anlaşmazlıklarının incelenmesi ve sorunlarının giderilmesine yönelik mesleki çalışmalar yapılmakta ve güvenlik, danışmanlık, tıbbi destek, geçici maddi yardım, kreş, mesleki eğitim kursu, grup çalışmaları, sosyal, sanatsal ve sportif faaliyetler vb. alanlarda destek sunulmaktadır. Ayrıca, uygulanabilir, sürdürülebilir, izlenebilir ve ölçülebilir olarak yapılandırılan ihtisaslaşma çalışmaları bağlamında hazırlanan 'Kadın Konukevi Hizmet Standartları Rehberi ve Kadın Konukevleri Öz Değerlendirme Rehberi'nin ülke genelindeki tüm kadın konukevlerinde etkin bir şekilde uygulanması planlanmaktadır.

6284 sayılı Kanun bağlamında hizmet veren Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) Kasım 2019 itibarıyla 81 ilde yayılarak tüm yurt sathında hizmet vermeye başlamıştır. ŞÖNİM'lerde şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik izleme çalışmaları yapılmakta ve destek hizmetleri verilmektedir. Bu merkezlerde şiddet mağduruna yönelik geçici maddi yardım, rehberlik, danışmanlık, hayati tehlikenin bulunması halinde geçici koruma altına alınmasının takibi ve izlenmesi, kreş yardımı, hukuki destek, tıbbi destek, istihdama yönelik destek, çocuklar için burs, eğitim-öğretim konusunda destek gibi konularda hizmetler sunulmaktadır. Merkezlerde şiddet uygulayan kişilere yönelik ise; öfke kontrolü, stresle başa çıkma, şiddeti önlemeye yönelik farkındalık sağlayarak tutum ve davranış değiştirmeyi hedefleyen eğitim ve rehabilitasyon programlarına katılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır.

AÇSHB bünyesinde oluşturulan 'Alo 183 Destek' şiddete uğrayan ya da uğrama tehlikesi olan, destek ve yardıma ihtiyacı olan kadın ve çocuklar için psikolojik, hukuki ve ekonomik danışma hattı olarak çalışmakta; bu kişilere hakları konusunda ve başvuracakları yerler hakkında bilgi vermektedir. Durumun aciliyeti gerektiriyorsa, vakanın bulunduğu ilin acil müdahale ekip sorumlusuna ve/veya kolluk kuvvetlerine bildirilerek müdahale edilmesi sağlanmaktadır. Bu hat 7/24 esasına göre çalışmakta olup Arapça ve Kürtçe dillerinde de hizmet sunmaktadır. Ayrıca hattın kısa mesaj ile iletişim özelliği ve işitme engelliler için 3G özelliği de bulunmaktadır.

Ülkemizde kadın hakları konusunda atılan bu müspet adımların yanında halen aşılması gereken sorunların ve alınması gereken mesafelerin de olduğu görülmektedir.

Ülkemizde kadın hakları açısından başlıca sorun alanlarından birisi, parlamento ve kabinedeki kadın vekil ve bakan oranının yanı sıra kamudaki yönetici pozisyonundaki kadın yönetici oranının azlığıdır. Bu konudaki detaylara "Ayrımcılık" başlığında yer verilmiştir.

Kadına yönelik şiddet maalesef 2019 yılında da aynen devam etmiştir. Bu durum, yetkili makamlar tarafından da kabul edilerek konuya dikkat çekilmiştir.²⁹ Konuya ilişkin resmi veriler ile STK'lar tarafından sunulan veriler bazı farklılıklar arz etse de konunun her hal ve şartta güncel ve önemli bir sorun olarak devam ettiği gerçeği değişmemektedir. İçişleri Bakanlığının resmi verilerine göre 2019 yılı içerisinde kasten öldürme olaylarında 346 kadın hayatını kaybetmiştir. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'nun (KCDP) hazırladığı rapora göre ise 2019 yılında 474 kadın öldürülmüştür.

Kadın hakları açısından yıl içerisinde tartışma konusu olan bir diğer husus, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve Türkiye'nin ilk imzacısı olduğu İstanbul Sözleşmesine yönelik ağır tepki ve eleştirilerdir. Hem ulusal hem de uluslararası normlar, toplumsal ihtiyaca binaen ihdas edilen ve kamu yüksek yararına matuf metinlerdir. Zaman içerisinde bu normların değişen ihtiyaçlara göre yeniden uyarlanması ya da ilgası elbette mümkündür ve hatta bazı durumlarda gereklidir. Ancak bu taleplerin ve eleştirilerin kadınlara yönelik şiddet olgusunu önemsizleştiren ve kadınlara yönelik birçok olumlu sonuç veren normların ve uygulamaların bu yönünün inkârı anlamına gelen toptan

²⁸ <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/33061/koordinasyon-planı-v13-1.pdf>

²⁹ İçişleri Bakanı Süleyman SOYLU, Kadına Yönelik Şiddet İzleme Komitesi Toplantısı (15.11.2019)

retçi yaklaşımlar şeklinde olmaması gerekmektedir. Başta boşanma oranlarındaki artış nedenlerini dikkate alarak aile kurumundaki erozyonla mücadele etmek elbette önemli ve gereklidir. Ancak bu durum kadına yönelik şiddeti zafiyete uğratacak ve kadına yönelik şiddeti önemsizleştirecek bir raddeye ulaşmamalıdır.

İçişleri Bakanlığının resmi verilerine göre 2019 yılı içerisinde ülkemiz sınırları içinde tespit edilen insan ticareti mağduru 215 kişiden 195 i kadındır. Başka bir deyişle insan ticareti mağdurlarının yaklaşık %90 ını kadınlar oluşturmaktadır. Bu nedenle insan ticareti ile mücadele anlamında yapılan çalışmalarda mutlaka kadınları önceleyen politikaların izlenmesi gerekmektedir.

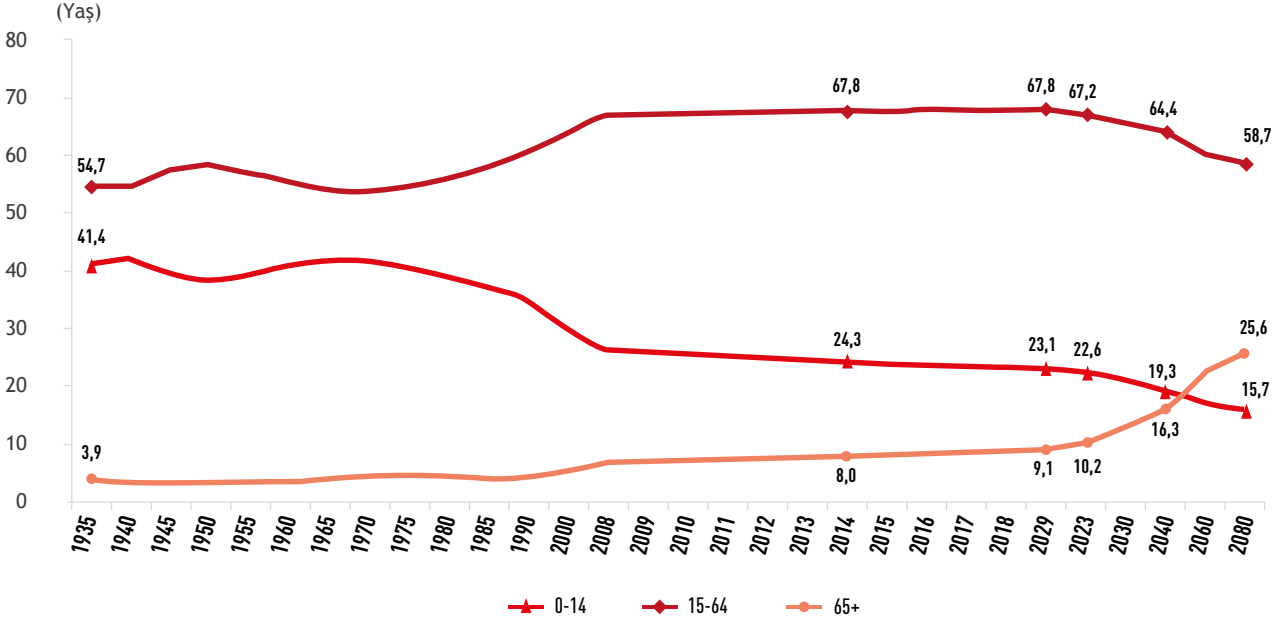
Kadın hakları açısından ele alınması gereken bir diğer konu genelevlerdir. Genelevler insanın cinselliğini ticari bir meta haline getiren mekânlardır. İşkence ve kötü muamele yasağı, kölelik yasağı, ayrımcılık yasağı gibi insan haklarını birçok yönden ihlal eden bu mekânlara ile bu mekânlardaki uygulamalar, insan haklarının en temel amacı olan insan onurunun da sürekli olarak çiğnenmesine neden olmaktadır. Ayrıca kadınları, insan ticareti mağduru yapma

potansiyeli yüksek olan bu mekânların insan hakları ile bağdaşır bir yanı bulunmamaktadır.

2.12. Yaşlı Hakları

Ülkemizde yaşam standartlarındaki artışın, bakım ve sağlık hizmetlerinde yaşanan gelişmelerin sonucunda insan ömrü uzamaktadır. Buna bağlı olarak yaşlı nüfusumuzun oranı genel nüfus içinde artış göstermektedir. Bu doğrultuda toplumsal ve kültürel değerlerimizi geçmişten geleceğe taşıyan yaşlılarımızın bağımsız bir yaşam sürdürebilmeleri, toplumsal yaşama aktif katılım sağlayabilmeleri ve bedensel ve zihinsel istismardan uzak bir şekilde güven içinde yaşayabilmeleri için gereken ortam ve hizmetler önem kazanmıştır.

TÜİK'in resmi verilerine göre ülkemizde yaşlı nüfus 2014 yılında 6 milyon 192 bin 962 kişi iken %21,9 artış göstererek 2019 yılında 7 milyon 550 bin 727 kişiye yükselmiştir. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2014 yılında %8 iken 2019 yılında %9,1'e yükselmiştir. Yaşlı nüfusun genel nüfus içindeki artışı yaşlı bireylerin hakları ve konuları konusunda giderek daha fazla çalışmanın yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Şekil 1: Yaş grubuna göre nüfus oranı, 1935-2080

Dünyada ve Türkiye'de artan yaşlı nüfusu, yaşlı bireylere yönelik politikaların sürekli güncellenmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Bu doğrultuda özellikle 2000'li yıllarla birlikte ülkemizde Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Belediye ve Büyükşehir Belediye Kanunları

gibi kanunlarda yaşlı bireylerin durumlarını iyileştiren koruyucu düzenlemeler yapılmıştır. 2010 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle yaşlı bireylere yönelik özel tedbir ve uygulamaların eşitlik ilkesine aykırı olmayacağı belirtilmiş, böylece yaşlı bireyler pozitif ayrımcılık kapsamına dâhil

edilmiştir. 2011 yılında ise günümüzde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığı çatısı altında bulunan 'Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü' kurulmuş, yaşlı hakları bağlamında kurumsallaşmaya gidilmiştir.

2019 yılı ülkemizde yaşlı hakları bağlamında önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Cumhurbaşkanımız Sn. Recep Tayyip Erdoğan, 25 Eylül 2018 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yapmış olduğu konuşmada Yaşlılık Şûrası'nın düzenleneceğini ve 2019'un "Yaşlılar Yılı" ilan edileceğini duyurmuştur. Bu doğrultuda, T.C. Cumhurbaşkanlığı himayelerinde, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından düzenlenen I. Yaşlılık Şûrası 20-22 Şubat 2019 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Şûra'nın ana teması "aktif yaşlanmanın desteklenmesi" ve "yaşlı haklarının güçlendirilmesi" olarak belirlenmiştir. Şûra'da dünyada ve Türkiye'de nüfusun hızla yaşlandığından hareketle Aktif Yaşlanma (Sağlıklı Yaşam, Toplumsal Hayata Katılım), Bakım Ekonomisi, Yaşlı Bakım Hizmetleri ve Yaşam Kalitesi, Yaşlı Hakları, Yaşlılık Ekonomisi, Yaşlı Dostu Kentler ve Yerel Yönetimler başlıkları altında belirlenen komisyonlarda çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarla, yaşlıların insan onuruna yaraşır bir hayat sürmelerine katkı sağlayacak olumlu yasal düzenlemeler yapılması gerektiği ve yaşlı haklarına toplumsal farkındalığın artırılması vurgulanmıştır.

Ülkemizde yaşlı hakları konusunda atılan bu müspet adımların yanında I. Yaşlılık Şûrası'nda tespit edilen sorunlar çerçevesinde alınması gereken mesafelerin de olduğu görülmektedir.

2019'da yaşlı nüfusun %86,6'sı (6.537.647 kişi) şehirde, %13,4'ü (1.013.080 kişi) köylerde yaşamıştır. Bu doğrultuda yaşlıların aktif yaşlanmalarını desteklemek adına fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan en uygun şekilde yaşlı dostu şehirlerin planlanması önem arz etmektedir. Yaşlı dostu şehir planlaması yapılırken BM Yaşlılık İlkelerine ve I. Yaşlılık Şûrası'nın sonuç bildirgesine referansla yaşlı bireylerin yaşamın her alanına aktif bir şekilde katılmalarını ve katkı sunmalarını sağlayacak düzenlemelere yer verilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda yaşlılara sunulan hizmetlere erişimi kolaylaştırmak için yerel yönetimlerin erişilebilirlik çalışmalarını yaygınlaştırmaları, yaşlı bireyler için sosyalleşebilecekleri yeşil alanların ayrılması, ibadethane ve diğer sosyal mekânların çevresinde yaşlıların vakit geçirebilecekleri yer ve imkânların sağlanması, bu alanlarda uygun sayı ve özellikte tuvalet, çöp kutuları, korunaklı oturma

alanları oluşturulması ve kaldırımların düzenlenmesi gibi basit düzenlemeler yaşlı bireylerin hayat kalitesini arttıracaktır. Bununla birlikte şehirlerde yaşayan yaşlılarımızın toplumsal hayata katılımlarının sağlanması için sorunların tespit edilmesine yönelik politikaların geliştirilmesi, kuşaklararası dayanışmayı artıracak faaliyetlerin yürütülmesi ve yaşlı bireylerin teknolojiye uyumunu sağlamak adına dijital yetkinliklerini geliştirmek üzere faaliyetlerin planlanması önem arz etmektedir. Bu konuda hem merkezi yönetime hem de yerel yönetimlere önemli rol ve sorumluluklar düşmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının resmi web sayfasından edinilen bilgilere göre; Engelli ve Çalışma Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı 153 huzurevi bulunmaktadır. TÜİK'in araştırma sonuçlarına göre yaşlı bireylerin huzurevinde kalmayı istemelerinin en önemli nedeni %48,9 ile çocuklarına yük olmayı istememeleridir. İkinci en önemli neden %20,2 ile huzurevlerindeki imkânların daha rahat olması, üçüncü en önemli neden ise %11,2 ile çocuklarının kendileriyle birlikte yaşamayı istememeleridir. Yaşlıların huzurevine yerleşme nedenlerine bakıldığında; yalnızlık, bakacak kimsenin olmaması, ekonomik yetersizlik, gelecek kaygısı, hizmetlerin hepsine ulaşılacağı, sağlık sorunları ve yuvaya kavuşacağı düşüncesiyle huzurevine girmek istedikleri görülmektedir. Bu bulgu, çocuklar ya da gelin/damat tarafından istenmeme kaygısı ve çocuklara yük olmama isteğinin yaşlıların huzurevine girme kararını etkilediğini göstermektedir. Yaşlıların eşlerden birinin vefatı durumunda yalnız kalması ve maddi koşulların olumsuz yönde değişimi, çocukların, yakınların kendi sorunları ve maddi yetersizlikleri eklenince, huzurevi seçeneği kaçınılmaz hale gelmektedir. Huzurevine yönelik olumlu eğilimin temelinde ise kendi yaşlıları ile olmak ve huzurevinin rahatlığı yatmaktadır. Bununla birlikte TÜİK'in Yaşam Memnuniyeti Araştırması 18 yaş üstü bireylerin en büyük mutluluk kaynağının %74,1 ile aileleri olduğunu ortaya koymaktadır.³⁰ Bu doğrultuda ailenin korunması hakkına istinaden yaşlı bireylerin aktif bir hayat sürdürebilmeleri için aile ortamında insan onuruna yaraşır ve mutlu bir hayat sürdürebilmeleri önem arz etmektedir. Bu sebeple bazı bölgelerde uygulanan yaşlı gündüz ve bakımevlerinin artırılması gerektiği değerlendirilmektedir. Nitekim I. Yaşlılık Şûrası'nda da yaşlılarımızın kadim değerlerimizi gençlere ve çocuklara taşıyıcı oldukları ve tecrübelerinden faydalanılması gereken insanlar oldukları vurgulanarak gerçek manada aileleriyle mutlu ve onurlu bir

³⁰ TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2019

yaşam süremeleri için neler yapılması gerektiği konusunda değerlendirmeler yapılmıştır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 65 yaş üstü yaşlı bireylerin hizmet alımı dâhil evde bakım ve destek projelerine katkı sunarak yaşamlarının kolaylaştırılması amacıyla 2016 yılında Yaşlı Destek Programı (YADES) başlatılmış ve bu kapsamda belediyelere maddi destek sağlanmıştır. YADES kapsamında 11 büyükşehirde toplam 62 bin 400 yaşlımıza sosyal hizmet desteği verilmiştir. YADES yaşlılarımızın hayat standartlarını yükseltmek ve haklarını korumak bağlamında önemli bir adım olmakla birlikte I. Yaşlılık Şurası'nda da belirtildiği üzere program üzerinde iyileştirmeler yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda YADES'in tüm şehirlerde uygulamaya konulması, bakım hizmetlerinden yararlanma konusunda kıstasların belirlenmesi, bakım hizmetleri sunumunda çalışan personelin nitelik ve nicelik olarak yeterliliğinin artırılması önem arz etmektedir.

TÜİK verilerine göre, tek kişilik hane halklarında yaşayan yaşlı nüfus her yıl artış göstermekte olup, 2019 yılında toplam yaşlı nüfus içerisinde tek başına yaşayan yaşlıların oranı %18,2'e yükselmiştir. En az bir yaşlı fert bulunan 5 milyon 629 bin 421 hanenin 1 milyon 373 bin 521'ini tek başına yaşayan yaşlı fertler oluşturmaktadır. Tek başına yaşayan 1.373.521 yaşlı bireylerin %75,7'si kadın, %24,3'ü erkektir.³¹

Tek başına yaşayan yaşlı bireylerin oranındaki artış yaşlılık ekonomisini gündeme getirmektedir. Bu kapsamda yaşlı iş gücünün sürdürülebilir istihdamının desteklenmesi, yaşlı bireylere işgücü piyasasının talep ettiği becerilerin kazandırılması için programların uygulanması önem arz etmektedir. Bu doğrultuda 60 yaş üstü vatandaşların yükseköğretim ihtiyacını karşılamak amacıyla Akdeniz Üniversitesi bünyesinde hayata geçirilmiş sosyal sorumluluk projesi olan Tazelenme Üniversitesi iyi bir uygulama örneğidir. Projenin temel amacı giderek artan yaşlı nüfusun eğitim hakkı çerçevesinde maddi ve manevi varlıklarını geliştirerek fiziksel ve zihinsel anlamda aktif olmalarını ve yeteneklerini keşfetmelerini sağlamaktır. İlk kez 2016 yılında Antalya Akdeniz Üniversitesinde kurulmuş olan Tazelenme Üniversitesi 2017 yılında Ege Üniversitesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi ve Nişantaşı Üniversitesi'nde de faaliyetlerine başlamıştır. Aynı dönemde Alanya'da ve Girne'de faaliyetler başlamıştır.

2019 yılında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Denizli Pamukkale Üniversitesi, Eskişehir Anadolu Üniversitesinde de eğitim faaliyetine geçmesi için çalışmalar devam etmektedir.

Yaşlılık ekonomisi başlığı altında yaşlılarımızın gelir güvenliği de önemli bir alt başlıktır. Ülkemiz genel nüfusu içinde yaşlılarımızın sayısının her yıl düzenli olarak arttığı düşünüldüğünde yoksullukla mücadele kapsamında ve "gümüş ekonomi" bağlamında yaşlı nüfusun özellikle dikkate alınması gerekmektedir.

Hem dünyada hem de ülkemizde yaşlı nüfus sayısal ve oransal anlamda artmaktadır. Buna rağmen günümüzde yaşlı bireylerin haklarına ilişkin evrensel düzeyde kabul edilmiş bağlayıcı bir norm bulunmamaktadır. Benzer şekilde ülkemizde Anayasaya göre özel olarak korunması gereken yaşlıların hakları ve sorunlarına yönelik özel bir kanun düzenlemesi bulunmamaktadır. Yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını gözeten ve sosyal hayatta karşılaştıkları sorunların çözümüne katkı sağlayacak bir kanun düzenlemesinin ve buna bağlı ikincil mevzuat düzenlemelerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Ayrıca ülkemizin öncülük edebileceği bağlayıcı mahiyette bir uluslararası Yaşlı Hakları Sözleşmesi hazırlanması ve ihdası bu açıdan son derece önemli ve gereklidir.

Toplumsal ve kültürel unsurlarımızı geçmişten geleceğe taşıyan yaşlılarımız, tarihsel süreçte kök değerlerimize uygun olarak ailenin temel unsurlarından birisi, yol göstericisi, akıl danışmanı olmuştur. Kültürümüzde yaşlılar, bereket kaynağı olarak telakki edilmiştir. Ancak şehirleşmeyle birlikte ortaya çıkan ve yaşlıları aile dışında tutan çekirdek aile yapısı yaşlıların bu müspet niteliklerinin ve algılarının değişmesine neden olmuştur. Bu durum, yaşlıların kendini değersiz hissetmesine ve toplumumuzun temeli olan aile bağlarının zayıflamasına neden olmuştur. Şehirleşme ile birlikte sayısı artan çekirdek ailelerin yaşlıları dışlayan yapısı kök değerlerimiz ile uyumlu değildir.³²

Yaşlılar ile ilgili bir diğer önemli sorun, yaşlıların yazılı ve görsel medyada sunumu ve temsildir. Konu, hem ülkemiz hem de dünya ölçeğinde önemli bir sorun teşkil etmektedir. Yaşlılara yönelik kalıp yargılar ve önyargılardan kaynaklı bu tutum, yaşlılara yönelik olumsuz kanaatlerin yerleşmesine ya da pekişmesine neden olmaktadır. Yaşlıların "**inatçı**, **aileye** yük, ölümü bekleyen, muhtaç,

³¹ Hanehalkı tiplerine göre yaşlı nüfus oranı, 2019

³² TİHEK Yaşlı Hakları Çalıştayı, 02.12.2019, Ankara.

işe yaramaz” şeklinde kodlanmasına neden olan yazılı ve görsel medya yayınları ile ilgili gerekli tedbirlerin alınması önem arz etmektedir. Bu yanlış kodlamaların yerine **“yaşlıların medeniyetimizin önemli ve vazgeçilmez bir unsuru olduğu”** şeklindeki yargıların yerleşmesi sağlanmalıdır.

2.13. Engelli Hakları

Sosyal bir devlet olmanın gereği olarak Türkiye, son yıllarda engelli haklarının korunması ve geliştirilmesi adına birçok norm ve mekanizmayı hayata geçirmiştir. Bu konudaki evrensel normlara taraf olunmuş (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ve İhtiyari Protokol), ayrıca ulusal düzeyde anayasa ve kanunlar başta olmak üzere konuyla birçok norm kabul ya da revize edilmiştir. Türkiye'nin bu konudaki gayretleri Engelli Hakları Komitesi tarafından da takdirle karşılanmıştır.³³

Engellilerin insan onuruna uygun bir yaşam temini için ülkemizde sunulan bütün hizmetlerin detaylı olarak ele alınması çalışmanın hacmini aşacağından bu noktada sunulan bazı hizmetler ismen anılacaktır. Ulaşımında indirim, araç alımlarında indirim, engelli bireylerin ebeveynlerine yönelik hizmetler, EKPPS'e girme hakkı, toplu konut çekilişlerinde öncelik ve kolaylık, engelli aylığı, muayenede öncelik hakkı, KDV muafiyeti gibi birçok hak ve kolaylık sağlanarak engellilerin daha rahat ve etkili bir yaşam temini noktasında yoğun gayretler sarf edilmektedir.

2019 yılı sonu itibariyle kamu sektöründe 16.965 engelli, özel sektörde ise 109.705 engelli işçi istihdam edilmektedir. EKPS ile atanan kişi sayısı 2019 yılı sonu itibariyle 55.196 olarak gerçekleşmiştir. İşgücü piyasasına kazandırılmaları güç olan zihinsel ve ruhsal engelli bireyler istihdamı için bu bireylerin istihdam edildiği korumalı işyerleri devlet tarafından desteklenmektedir. Şubat 2020 itibariyle 10 korumalı işyerinde 90 engelli birey istihdam edilmektedir.³⁴

2019 yılı sonu itibariyle engelli yatılı bakım ve rehabilitasyon merkezi sayısı 104, özel engelli bakım ve rehabilitasyon merkezi sayısı ise 264 tür. Engelli bireylerin bireysel gelişim ve gereksinimleri ile günlük yaşam aktivitelerine yönelik beceriler kazandırılması odaklı çalışmalar yürüten 72 gündüz bakımevi hâlihazırda hizmet sunmaktadır. Umut evi hizmet modeli çerçevesinde ise

en fazla 6 engelli bireyin kaldığı apartman daireleri ya da müstakil evlerde engellilerin mahalle ortamında yaşamlarını devam ettirmeleri amaçlanmaktadır. Ocak 2020 itibariyle 151 umut evinde 839 engelli hizmet almaktadır.³⁵

Evde bakım hizmetleri kapsamında Ocak 2020 tarihi itibariyle 520.590 engelli birey evde bakım desteğinden yararlanmaktadır. (Aylık kişi başı 1460.61 TL ödenmektedir.) Evde bakıma destek hizmetleri kapsamında ise Ocak 2020 itibariyle 87 engelli birey hizmet almaktadır.³⁶

Engellilere yönelik olarak sunulan bakım hizmetlerinde engellilerin ailesinin yanında ve çevresinden koparılmadan bakımına öncelik verilmektedir. Kurumda bakım istisnai hallerde ihtiyaca binaen uygulanmaktadır. Bu bakım modeli, örf ve geleneklerimizle uyumlu ve aktif yaşama daha uygun olması açısından tarafımızca takdirle karşılanmaktadır.

Erişilebilirlik konusunda bilgi ve bilinç düzeyini artırmak amacıyla 2019 yılı içerisinde belediyeler ve kamu kurumlarında çalışanlar başta olmak üzere 1032 kişiye eğitim verilmiştir. Erişilebilir bir binanın sahip olması gereken asgari nitelikler konusunda rehber olması için AÇSHB tarafından Erişilebilirlik Değerlendirme Modülü hazırlanarak kullanıcıların istifadesine sunulmuştur.

Erişilebilirlik maalesef bütün çaba ve gayretlere rağmen istenen seviyelere gelememiştir. AÇSHB'e bağlı kurum ve kuruluşların binalarında dahi bu oran % 65 olarak gerçekleşmiştir. Bu nedenle erişilebilir bina ve tesislerin kurulması için hem merkezi hem de yerel yönetimlerin daha yoğun çaba sarf etmesi gerekmektedir. Kamu kurum ve kuruluşlarının resmi web sitelerinin bütünüyle erişilebilir olması için topyekûn bir çalışmanın başlatılması bu açıdan önem arz etmektedir. Hâlihazırda maalesef erişilebilir kurum sitesi sayısı genel toplam içinde azınlıktadır.

Engelli hakları konusunda değinilmesi gereken bir diğer husus ayrımcı, dışlayıcı, küçük düşürücü kalıp yargılar ve önyargılardır. Bazen gayriihtiyari olsa da bu yargılar nedeniyle engelli bireyler kırılp incinebilmekte; ayrıca bu yargıların eylem ya da eylemsizliğe neden olması durumunda ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Engellilerin **“topluma ve aileye yük, işe yaramaz”** gibi kodlandığı bu yargılarla mücadele edilmesi, engelli

³³ Engelli Hakları Komitesi İlk Raporu İlişkin Nihai Gözlemler (09.04.2019)

³⁴ AÇSHB'den alınan resmi veriler.

³⁵ AÇSHB'den alınan resmi veriler.

³⁶ AÇSHB'den alınan resmi veriler.

haklarının korunması ve geliştirilmesi açısından iyi bir başlangıç olacaktır. Şüphesiz bu durum, kök değerlerimiz ile de uyumlu olacaktır. Engellilerin, haklar ve onur açısından ailenin diğer fertleriyle eşit statüde olduğu gerçeğinin içselleştirilmesini sağlayacak bir anlayışın yerleştirilmesi, engelli hakları ile ilgili sorunlarla mücadele edilmesi açısından iyi bir başlangıç olacaktır.

2.14. Ayrımcılık Yasağı

Ülkemizde, genel olarak bakıldığında, ayrımcılığa karşı kapsamlı bir yasal çerçeve oluşturulduğu görülmektedir. Anayasanın yanı sıra Türk Ceza Kanunu, Engelliler Hakkında Kanun, Devlet Memurları Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu ve İş Kanunu dâhil olmak üzere çeşitli kanunlar, kanun önünde eşit olarak tanınmayı ve ayrımcılık yasağını güvence altına almaktadır. Ayrıca Türk Ceza Kanunu nefret suçunu münhasıran düzenlemiş olup, Kanunun "nefret ve ayrımcılık" başlıklı 122. maddesinde nefret suçu cezalandırılmaktadır.

2016 yılında TİHEK'in kurulmasıyla beraber ayrımcılık yasağı ile ilgili olarak ulusal mevzuatımızdaki en kapsamlı düzenlemeler gerçekleştirilmiş ve herkesin hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşit olduğu vurgulanarak ayrımcılıkla mücadele çabalarının kurumsallaşması yönünde çok önemli bir adım atılmıştır. Ulusal mevzuatımızın yanı sıra ülkemiz, BM Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme, BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) gibi münhasıran ayrımcılığı düzenleyen uluslararası sözleşmeler başta olmak üzere ayrımcılık yasağını ve eşitlik ilkesini güvence altına alan İkiz Sözleşmeler, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, AİHS gibi uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmelerine de taraftır. Dahası Anayasanın 90/5 inci maddesi gereği bu sözleşmeler ulusal mevzuatımızın bir parçası olarak kabul edilmektedir. Ancak eşitliğin tesisi için oluşturulan kapsamlı hukuki çerçeveye rağmen ayrımcılığa karşı daha güçlü bir korumanın sağlanması için mevzuat çalışmaları yapılması önem taşımaya devam etmektedir.

2019 yılında, AİHM tarafından ayrımcılık yasağının ihlal edildiğine ilişkin Türkiye aleyhine hiç karar verilmemiştir.³⁷

2019 yılı itibariyle AYM'e ayrımcılık yasağını içeren toplam 107 başvuru yapılmıştır. Mahkeme tarafından bunlardan 13 ünün kabul edilemez olduğuna; 74 başvurunun, eşitlik ilkesi veya ayrımcılık yasağının ihlal edildiği ileri sürülse de iddiaların farklı hak kategorilerinde değerlendirilmesine, 28 başvurunun somut bulgu ve kanıtları taşıyamaması nedeniyle eşitlik ilkesi yönünden incelemeye gerek olmadığına, 5 başvurunun ise incelemeye karar vermiştir. AYM'nin ayrımcılık yasağının ihlal edildiğini tespit ettiği 2 kararı olmuştur.³⁸ Söz konusu kararlarda ayrımcılık yasağının mülkiyet hakkıyla bağlantılı olarak ihlal edildiğine kanaat getirilmiştir.³⁹

2019 yılında TİHEK'e ise ayrımcılık yasağının ihlal edildiği iddiasıyla toplam 70 başvuru yapılmıştır. Bunlardan ön inceleme şartlarını taşıyan 31 i için esastan inceleme başlatılmıştır. Esastan incelemesi yapılan başvurulardan, 8 i idari süreçlerle sonuçlandırılmış olup 9 unun kanunda sayılan ayrımcılık temellerinden biriyle ilişkilendirilemediğinden kabul edilemez olduğuna, 6 sında ise ayrımcılık yasağının ihlal edilmediğine karar verilmiştir. Ayrımcılık yasağının ihlal edildiğinin tespit edildiği karar sayısı ise 4 olmuştur. Bu kararlardan 1 inde ırk ve etnik köken temeli, 1 inde medeni hal temeli, 1 inde yine medeni hal ve cinsiyet temeli ve son olarak 1 inde mağdurlaştırma nedeniyle ayrımcılık yasağının ihlal edildiği tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak, Kurum tarafından başlatılan resen incelemeler kapsamında ırk ve etnik köken temelinde ayrımcılık yasağının ihlal edildiğinin tespit edildiği bir karar bulunmaktadır.

Ülkemiz göç hareketlerinden dünyada en çok etkilenen ülkelerden biri konumundadır. 2019 yılında da ülkemiz uluslararası insani hukuktan kaynaklanan yükümlülükleri çerçevesinde, ülkelerindeki şiddetten kaçan Suriyelilere yönelik izlediği açık kapı politikasını sürdürmüştür. UNHRC verilerine göre Türkiye en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumundadır.⁴⁰ 31.12.2019 tarihi itibariyle ülkemizde geçici koruma statüsü altındaki Suriye uyruklu yabancı sayısı 3.576.370 iken farklı uyuğa sahip bireylerden 56.417 uluslararası koruma başvurusu yapılmıştır. Mültecilere karşı düşmanlığın, yabancı düşmanlığının, nefret söyleminin ve İslam karşıtlığının yükselişe geçtiği bazı ülkelerin aksine ülkemiz söz konusu mültecilere ev sahipliği yaparken uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmek için titizlikle çalışmalarını

³⁷ AİHM, Violations by Article and by State, https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2019_ENG.pdf

³⁸ Anayasa Mahkemesi 2019 Faaliyet Raporu.

³⁹ Tefik İler AKÇAM Başvurusu, başvuru no: 2018/9074; Reis Otomotiv Ticaret ve Sanayi A.Ş. Başvurusu (3), başvuru no: 2015/6735.

⁴⁰ <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>

sürdürmüştür. Bununla beraber, ECRI 2016 yılı Raporu'nda, Türkiye tarafından gerçekleştirilen mültecilere ve geçici koruma altındaki kişilere yönelik çok kapsamlı ve olumlu düzenlemelere karşın, mültecilere yönelik nefret söyleminde artış olduğu gözlemine yer verilmiştir.⁴¹ 2018 yılı Raporumuzda sığınmacılara yönelik ayrımcı dil ve söyleme TİHEK tarafından da dikkat çekilmiştir. 2019 yılında TİHEK, bir dükkân vitrinine İran, Afgan ve Suriye uyruklu müşterilere yönelik olarak asılan bir dövizin söz konusu uyruklardan kişiler başta olmak üzere mülteci ve göçmenlere yönelik olarak ırk temelinde ayrımcı ifadeler içerdiğini tespit ederek ayrımcılık yasağının ihlal edildiğine kanaat getirmiştir.⁴² Medyada mülteci ve geçici koruma statüsünde olan kişilere dönük ayrımcı söylemler de dikkat çekicidir. Hrant Dink Vakfı'nın raporuna göre, Ocak-Mayıs 2019 döneminde basında Suriyelilere yönelik tespit edilen nefret söylemi sayısı 193, Mayıs-Ağustos döneminde ise 264 olmuştur.⁴³ Toplumda Suriyeliler ile ilgili kaygılar sırasıyla ekonomi, asayiş ve sosyo-kültürel tehdit algısı üzerinde yoğunlaşmaktadır.⁴⁴

KDK, Suriye uyruklu çocukların eğitim sistemi içinde okul kayıt işlemlerinde dil engeli nedeniyle çeşitli sorunlar yaşadığına dikkat çekmiştir.⁴⁵ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından başta Suriyeliler olmak üzere ülkemizde yaşayan farklı statülerdeki yabancılara karşı ayrımcı söylemlerle mücadele etmek amacıyla bir dizi çalışma yürütülmüştür. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından başta Suriyeliler olmak üzere ülkemizde yaşayan farklı statülerdeki yabancılara karşı ayrımcı söylemlerle mücadele etmek amacıyla Suriyeliler hakkında doğru bilgileri içeren "ASLINDA" temalı videoların hazırlanması, göçmenlerin zenginlik olduğunu vurgulayan bir kısa film ile ayrımcılık konusunu işleyen spot bir filmin hazırlanması ve TV'de yayımlanması ve broşürler hazırlanması gibi bir dizi çalışma yürütülmüştür; ancak daha kapsamlı bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Tarihsel olarak kötü barınma koşulları altında yaşayan ve başta eğitim olmak üzere kamu hizmetlerine erişimde sosyo-ekonomik engellerle karşılaşan Romanların toplumsal içerme politikaları bağlamında ve ayrımcılıkla mücadelede güçlendirilmeleri için AÇSHB tarafından hazırlanan "Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi 2016-2021"nin

ilk aşaması tamamlanmış ve II. Aşama Eylem Planının uygulanmasına yönelik Cumhurbaşkanlığı Genelgesi Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.⁴⁶ Haziran'daki genel seçimlerinin ardından, iki Roman milletvekili Meclis'e girmiştir. Bununla beraber Romanların dezavantajlı konumları devam etmektedir ve toplumsal içermenin sağlanabilmesi için Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesinin uygulanması ve sonuçları büyük önem taşımaktadır.

2019 yılında, engelli bireylerin ayrımcılıktan korunmasına ilişkin önemli adımlar atılmaya devam edilmiştir. Bilindiği üzere ülkemiz BM Engelli Haklarına Dair Sözleşmeyi onaylayan ilk ülkeler arasında yer almaktadır. 2015 yılında ise Sözleşme'nin İhtiyari Protokolünü onaylayarak Engelli Hakları Komitesinin bireysel başvuru alma yetkisini kabul etmiştir. Ayrıca, onaylandığı tarihten itibaren Sözleşme'nin hayata geçirilmesi amacıyla iç hukuka aktarılmasına yönelik mevzuat düzenlemelerine gidilmiştir. Başta Anayasa olmak üzere Engelliler Hakkında Kanun, TİHEK Kanunu ve diğer kanunlarla engellilik nedeniyle ayrımcılık yapılması yasaklanmış, insan hakları terminolojisine uygunluğunun sağlanması için 87 kanun ve 9 KHK'da değişiklik yapılmıştır.⁴⁷ Engelli bireylerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanabilmesinde kritik bir öneme sahip olan erişilebilirlik ve makul düzenleme yapma kavramları ulusal mevzuatımızca tanınmış ve makul düzenleme yapmama 6701 sayılı Kanun ile ayrımcılık türü olarak sayılmıştır. 2019 yılı boyunca kamusal mekânların, doğal parkların, ibadethanelerin, web sitelerinin engelli bireyler için erişilebilir hale getirilmesi için çalışmalar yürütülmeye devam etmiştir. 31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçiminde engelli bireylerin oy hakkından etkin bir şekilde faydalanabilmesi için taşınabilir/seyyar sandık kurulması, engellilere yönelik materyaller oluşturulması gibi pek çok önlem alınmıştır (engelli bireylere yönelik alınan önlemlere ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bkz. "Seçme Seçilme Hakkı").

Muhtaç durumdaki engelli kişilerin evde bakımlarının sağlanmasına yönelik mali destek planı uygulanmaya devam edilmiştir. Ancak bütün önemli ve somut adımlara rağmen yaşamın bütün alanlarında engelli bireylerin toplum hayatına tam ve etkin katılımının sağlanması için kat edilmesi gereken mesafeler bulunmaktadır. Engelli

⁴¹ ECRI Türkiye Raporu (Beşinci İzleme Dönemi), 4 Ekim 2016, s. 19, para. 29.

⁴² https://www.tiheke.gov.tr/upload/file_editor/2019/06/1561530224.pdf

⁴³ <https://hrantdink.org/attachments/article/2374/nefret-s%C3%B6ylemi-izleme-raporu-ocak-nisan-2019.pdf>

⁴⁴ Polis Akademisi Başkanlığı, Suriyeli Sığınmacılara Dair Tehdit Algısı: Önyargılar ve Gerçekler.

⁴⁵ KDK, 2019 Yıllık Raporu.

⁴⁶ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191211-13.pdf>

⁴⁷ Engelli Hakları Komitesi, Concluding observations on the initial report of Turkey, CRPD/C/TUR/CO1, 2019.

bireylerin bütün kamusal alanlara ve hizmetlere, ulaşım, istihdama, bilgi ve iletişim teknolojilerine tam erişimi için alınması gereken mesafe henüz tamamlanmış değildir. Engelli bireylere yönelik kurumsal bakım hizmetleri hala önemli bir yer tutmaktadır ve engelli bireylerin toplum içerisinde bağımsız bir şekilde yaşayabilmesi için daha fazla kişisel ve sosyal desteğe ihtiyaç vardır. Hâlihazırda bir ruh sağlığı yasası mevcut değildir ve özellikle zihinsel, psiko-sosyal ve bilişsel engeli olan bireyleri etkileyen mevzuat, eşitlik ilkesi ve diğer temel haklar bakımından revize edilme ihtiyacı içerisindedir. Basına yansıyan bazı olaylar da engelli bireylere yönelik damgalamayla ve önyargıyla mücadele için daha fazla farkındalık çalışmalarını yürütülmesine ihtiyaç olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁸

Uluslararası alanda henüz yaşlı haklarına ilişkin kapsayıcı, özgün bir düzenleme bulunmamakla birlikte bu konuda bir düzenleme yapma ihtiyacı çeşitli platformlarda gündeme gelmektedir. Ülkemizde de yaşlı hakları konusunda özgün bir düzenleme bulunmamakla beraber Anayasamızın 10 uncu maddesiyle yaşlılara yönelik pozitif ayrımcılık ilkesi teminat altına alınırken 61 inci maddesinde yaşlıların korunması ve yaşlılara sağlanacak haklar güvence altına alınmıştır. 6701 sayılı Kanun, yaş temelinde ayrımcılık yapılmasını yasaklamıştır. Medeni Kanununun 364 üncü maddesi konuya ilişkin **“Herkes, yardım etmediği takdirde yoksulluğa düşecek olan üstsoyu ve altsoyu ile kardeşlerine nafaka vermeye yükümlüdür. Kardeşlerin nafaka yükümlülükleri, refah içinde bulunmalarına bağlıdır. Eş ile ana ve babanın bakım borçlarına ilişkin hükümler saklıdır.”** hükmü ihtiva olunmaktadır.

Kültürümüzde yaşlılar, kültürel olarak ailelerdeki değerli konumunu koruyan ve saygı duyulan bireyler olarak görülmekte iken son dönemlerde bu algılarda olumsuz değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Bununla beraber dünyanın geri kalanında olduğu gibi ülkemizde de nüfus giderek yaşlanmaktadır. Ülkemizde 65 yaş üstü nüfus oranı % 9’a ulaşmıştır. Bu da ilerleyen süreçlerde toplumda daha fazla yaşlının olacağını ve dolayısıyla yaşlı ayrımcılığı (ageism) olgusunun mercek altına alınarak bu konuda şimdiden önlemler alınması gerektiğini göstermektedir. Yaşla dayalı ayrımcılık yaşla ilgili kalıp

yargılardan kaynaklanmaktadır. Yaşlı ayrımcılığı ise kalıp yargılara dayalı olarak yaşlıların bağımlı, sağlıksız ve bakıma muhtaç olarak görülmesi, muhatap alınmaması, sosyal hayattan dışlanması ve istismar edilmesi biçimlerinde ortaya çıkabilmektedir.

Ülkemizde yaşlılara yönelik kurumsal bakım dâhil çok çeşitli hizmetler sunulmaktadır (bkz. “Yaşlı Hakları”). Fakat hukuki normlar, kültürel değerler ve sunulan hizmetlere rağmen yaşlı ayrımcılığının önlenmesi için daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Yaşlılar için erişilebilirliğin sağlanması önemli bir konu olmaya devam etmektedir. Artan yaşlı nüfus ile ilgili olarak kurumsal bakım hizmetlerinin yanı sıra temelinde ayrımcı olmayan, ailenin sosyal sisteme dâhil edilerek kişinin aktif ve yerinde yaşlanmasının sağlanmasını amaçlayan, yaşlının kapasitesini arttırmaya yönelik sosyal politikalar geliştirilmesi önemlidir. Yaşlılara yönelik istismar önemli bir konudur ve yaşlıların aile içinde yaşadığı şiddet resmi kurumlara intikal ettirilmese de önemli bir orandadır.⁴⁹ İstihdamda yaşla dayalı ayrımcılık ayrıca üzerinde durulması gereken bir başka husustur. Örneğin emeklilik yaşı gelmesine rağmen çalışmaya devam eden bireyler “bir kadroyu işgal ediyor” algısı nedeniyle gençlerin ve diğer kişilerin dikkatini çekebilmektedir.⁵⁰

Ülkemizde hukuki ve kurumsal çerçevede kadın-erkek eşitliği tesis edilmiştir.⁵¹ Toplumda cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla başta AÇSHB olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları tarafından eylem planları kabul edilmekte, uygulanmakta, pek çok proje hayata geçirilmekte ve STK’lar aktif olarak çalışmaktadır. Ancak bütün bu çabalara ve önemli ilerlemelere rağmen fırsat eşitliği bakımından istenilen noktaya henüz ulaşılabilmemiş değildir. Son genel seçimler sonucunda Parlamento’daki kadın temsili % 4.4’ten (2002) %14.73’ten %17.45’e (2018) yükselmekle beraber yeterli temsil düzeyi maalesef sağlanamamıştır. 2019 Mahalli İdareler seçiminde ise kadın temsili Belediye Başkanlığı için % 3; İl Genel Meclis Üyeliği için % 3,77 Belediye Meclis Üyeliği içinse %11,68 olmuştur. Bürokraside kadın yönetici oranları da benzerlik göstermektedir. Kadın yönetici oranı yalnızca % 9,05’tir. İstihdam oranlarına bakıldığında ise 2019 yılında erkeklerin istihdam oranı %63,1 iken kadınlarınki %28,7

⁴⁸ Örneğin 07.11.2019 tarihinde basında, 42’si otizmli olmak üzere 334 öğrencinin eğitim gördüğü Aksaray Mehmetçik Ortaokulunda otizmli çocukların diğer çocukların velileri tarafından istenmediği, okul idaresi tarafından da otizmli çocuklar ile diğer çocukların eğitim gördüğü katlar ile okul giriş-çıkış kapılarının fiziksel olarak ayrıştırıldığı, otizmli çocukların eğitim gördüğü bölümlerin ayrıca adlandırıldığı ve 07.11.2019 tarihinde velilerin otizmli çocukları yuhalandığı; bu süreçte okul müdürü ve mahalle muhtarının otizmli çocuklara tepki gösteren velileri desteklediği yönünde haberler çıkmıştır.

⁴⁹ TİHEK, Yaşlı Hakları Konferansı ve Ayrımcılıkla Mücadele İstişare Komisyonu Toplantısı, 2 Aralık 2019, Ankara.

⁵⁰ TİHEK, Yaşlı Hakları Konferansı ve Ayrımcılıkla Mücadele İstişare Komisyonu Toplantısı, 2 Aralık 2019, Ankara.

⁵¹ Avrupa Komisyonu, Türkiye 2019 Raporu, SWD(2019) 220 nihai, 29.5.2019.

olmuştur.⁵² Cinsiyetler arasında denge sağlanan istihdam dalları ise akademi ve yargıdır. Bir ayrımcılık biçimi olarak kadına karşı şiddet, 2019 yılında da gündemi meşgul eden konulardan biri olmaya devam etmiştir. Bütün bu veriler, hukuki ve kurumsal süreç tamamlanmasına rağmen kadın ve erkek arasında eşitliğin tesis edilmesi için daha fazla adım atılmasına ihtiyaç olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 1: Kadın Vekil Sayısı ve Oranı

Seçim	Kadın Vekil Sayısı	Kadın Temsil Oranı (%)
2002	24	4,4
2007	50	9,1
2015	81	14,73
2018	101	17,45

266 büyükelçiden 64 ü (%24,1), 1.734 mülki amirin 65 i (%3,74) kadındır. 200 üniversitenin 17 sinde (% 8,5) kadın rektörler görev yapmaktadır. Akademide kadın öğretim görevlilerin oranı % 50,08 dir. 13.344 hâkimden 6.052 si (%45,3), 6.065 savcıdan 782 si (%12,8) kadındır.⁵³

Cinsiyet ayrımcılığı doğal olarak kadınlar üzerinde odaklanmakla beraber zaman zaman erkeklerin de cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldığı durumlar söz konusu olabilmektedir. 2019 yılında TİHEK'e cinsiyeti nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldığı iddiasıyla başvuranlardan bir kısmı erkektir (Başvurulara ilişkin daha ayrıntılı bilgiler için bkz. 2019 Faaliyet Raporu). Bu başvurulardan biri, bir daireyi kiralamak için müracaatta bulunan başvuranın erkek ve bekâr olması nedeniyle kendisine dairenin kiralanmamasına; diğeri işe alınmamaya ilişkindir. TİHEK, başvuruya ilişkin kararında genel olarak kabul gören ve objektif bir temelden yoksun olan cinsiyet algısı nedeniyle farklı bir muamelenin yapıldığını tespit ederek, ayrımcılık yasağının ihlal edildiğine karar vermiştir.⁵⁴

Basına ve sosyal medyaya yansıyan haberler arasında taşınmazların satımı, kiralanması sırasında mülk sahiplerinden ve emlakçılardan kaynaklanan ve ayrımcılık yasağı ihlali niteliği taşıyan tutumlar sergilendiği ve söylemlerde bulunulduğu gözlemlenebilmektedir. Bu minvalde Kurumumuz rehberlik görevi çerçevesinde ve dayanağı mevzuat uyarınca; ayrımcılık yasağı ihlallerinin

yaşanmaması için gerekli bilgilendirmelerde bulunma ve ayrımcılıkla her alanda etkin şekilde mücadele etme gayret ve kararlılığını sürdürmektedir. Kuruma yapılan bireysel başvurular kapsamında da medeni hal temeline dayalı olarak ayrımcılığa uğrayan kiracı adayları ön plana çıkmaktadır. Kurum tarafından, emlak sektöründe kiralama işlemleri sırasında ayrımcılığa maruz kaldığı iddiasıyla 2018 yılında yapılan 1⁵⁵, 2019 yılında ise 2 ihlal kararı verilmiştir. 2019 yılında yapılan ve karara bağlanan başvurulardan birinde ise başvuran medeni hali ve cinsiyeti nedeniyle çoklu ayrımcılığa maruz kalmıştır. Tarafına "evin bekâr ve erkek bir kiracıya verilmeyeceği" cümlesinin ifade edildiğini belirten başvuranın iddiası üzerine yapılan inceleme neticesinde Kurum, hem ev sahibi hem de emlak müşaviri yönünden, 6701 sayılı Kanunun 3 üncü maddesi ile güvence altına alınan ayrımcılık yasağının ihlal edildiğine karar vermiştir.⁵⁶

Son olarak 6701 sayılı Kanunun 6 ncı maddesi ile çalışma yaşamının tüm süreçlerinde ayrımcılığı yasaklayan açık hüküm getirilmiştir. Bu çerçevede cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş olarak sıralanan ayrımcılık temellerine dayanılarak kişiyi işinden soğutmak, dışlamak, biktirmek amacıyla kasıtlı olarak yapılan eylemler, 6701 sayılı Kanun ile işyerinde yıldırma olarak tanımlanmış ve yasaklanmıştır. İşyeri kanseri olarak nitelendirilen bu sorunsala ilişkin getirilen düzenleme kapsamında Kurumumuza 2019 yılında yapılan bireysel başvurularda mobbing iddiaları önemli bir yer tutmaktadır. Herkesin insan onuruna yakışır, sağlıklı ve huzurlu çalışma ortamına ve koşullarına sahip olabilmesi işyerinde yıldırma ile etkin şekilde mücadele edilmesi önemini korumaktadır.

2.15. İdari Hak Arama Mekanizmaları ve Etkililiği

Türkiye'de 1990 lı yıllarda başlayan insan hakları alanında idari kurumsallaşma çalışmaları 2000 li yıllarda hız kazanmıştır. Bugün için bir kısmı varlığını devam ettiren çok sayıda idari nitelikte hak arama mekanizması oluşturulmuştur. İnsan hakları alanında yargısal mekanizmalara alternatif olarak getirilen bu mekanizmaların hızlı karar alma, erişim kolaylığı, ücretsiz olma ve usul kolaylıkları gibi avantajları bulunmaktadır.

⁵² TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2019.

⁵³ AÇSHB'den alınan resmi veriler.

⁵⁴ https://www.tihkek.gov.tr/upload/file_editor/2020/01/1579282358.pdf

⁵⁵ <https://www.tihkek.gov.tr/kategori/2019-kurul-kararlari/>

⁵⁶ <https://www.tihkek.gov.tr/2019-64-sayili-kurul-karari/>

Çoğunun icrai nitelikte bağlayıcı karar alma yetkisi olmasa da bu mekanizmalar toplumda insan hakları bilincinin yerleşmesi ve sorunların uzlaşılı yoluyla çözümü noktasında önemli misyonlar üstlenmektedir.

TİHEK, KDK, il ve ilçe insan hakları kurulları, hasta hakları kurulları, kolluk gözetim komisyonu, cezaevi izleme kurulları gibi birçok idari hak arama mekanizması Türkiye’de hali hazırda insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için faaliyette bulunmaktadır.

Türkiye, son dönemde normlaşma ve kurumsallaşma anlamında insan haklarında büyük atılımlar yapmıştır. Bu bağlamda oluşturulan kurumlardan birisi TİHEK’tir. TİHEK, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, ayrımcılıkla mücadele etme ve BM İşkenceye Karşı Sözleşmenin Ek İhtiyari Protokolü (OPCAT) kapsamında ulusal önleme mekanizması görevlerini ifa etmektedir. Kurum, insan hakları alanında resen incelemeler yapabilmektedir. Bunun yanında hükümete ve parlamento’ya yıllık raporlar sunmakta ve sorun ya da eksik olduğu düşünülen hususlarla ilgili tavsiyeler vermektedir. Ulusal önleme mekanizması kapsamında ise kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakıldığı ya da koruma altına alındığı merkezlere haberli ya da habersiz (uygulamada büyük oranda habersiz olarak gerçekleşmektedir.) düzenli ziyaretler gerçekleştirilmektedir. 2019 yılı içerisinde farklı coğrafi bölgelerde yer alan farklı türdeki kurumlara bu bağlamda 34 tane izleme ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaretlerinin gözlemleri raporlaştırılmakta ve Kurumun resmi internet sitesinde yayımlanmaktadır. Tespit edilen eksiklerle ilgili görevli kurumlara önerilerde bulunulmakta ve bu öneriler takip edilmektedir.

İnsan haklarının korunması alanında ulusal düzeyde görev yapan kurumlardan birisi de KDK’dır. KDK, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemekte ve araştırmaktadır. KDK bu hususlarla ilgili olarak ilgili kurumlara tavsiyelerde bulunabilmektedir. İdarenin işleyişine ilişkin olarak KDK tavsiyeleri neticesinde birçok sorunun pratik yöntemlerle çözüldüğü görülmektedir.

İnsan hakları alanında bir diğer idari mekanizma tüm yurt sathında oluşturulan il ve ilçe insan hakları kurullarıdır. İl ve ilçe insan hakları kurullarına ilişkin detaylar, 23/11/2003 tarih ve 25298 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik” ile belirlenmiştir. Kurullar, her il ve ilçe merkezinde sırasıyla valilik ve kaymakamlık bünyesinde teşkilatlanmıştır. Görece eski bir mevzuata

sahip bu yapıların yeniden ele alınması zaruret teşkil etmektedir. 6701 sayılı TİHEK Kanununun Geçici 1. Maddesinde yer alan “*Cumhurbaşkanlığı tarafından yeni bir düzenleme yapılincaya kadar il ve ilçe insan hakları kurulları faaliyetine devam eder.*” hükmü uyarınca il ve ilçe insan hakları kurullarına ilişkin düzenleme yetkisi Cumhurbaşkanlığına aittir. Bu hükmün öngördüğü düzenlemelerin ivedi olarak yapılması gerekmektedir. Bu kurulların güçlendirilerek devamı noktasında kamusal yarar bulunmaktadır.

İnsan hakları alanında ülkemizde faaliyette bulunan bir diğer mekanizma kolluk gözetim komisyonudur. Komisyon, kolluk görevlilerinin çalışma koşullarının iyileştirilmesinin sağlanması ve vatandaşların kolluk hizmetleri ile ilgili öneri, istek ve şikâyetlerini iletebilmesi amacıyla kurulmuştur. Komisyon, kolluk şikâyet sisteminin işleyişine dair ilkeleri belirlemekte ve kolluk görevlileri hakkında gerektiğinde yetkili merciler tarafından haklarında disiplin soruşturması yapılmasını isteyebilmektedir. TİHEK Başkanının da üyesi olduğu Kolluk Gözetim Komisyonu, 20.09.2019 tarihinde ilk toplantısını icra ederek fiilen göreve başlamıştır. Komisyon, bireysel başvuru alma yetkisine de sahiptir.

Ülkemizde bunların dışında da çok sayıda idari hak arama mekanizması bulunmaktadır. Hepsini detaylı olarak ele almak raporun hacmini aşacağından sadece ismen anılacaktır. Hastanelerde yer alan hasta hakları birimleri, cezaevi izleme kurulları, Emniyet Genel Müdürlüğü İnsan Hakları Dairesi, Danıştay ve Yargıtay bünyesinde oluşturulan “İnsan Hakları Komisyonları” Türkiye’de yer alan idari hak arama mekanizmalarına örnek verilebilir.

Bu idari mekanizmaların bir kısmının sorunları ve eksiklikleri olmakla birlikte genel tabloya bakıldığında insan haklarının kurumsallaşması açısından Türkiye’nin sürekli gelişmekte olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle toplumda insan hakları bilincinin yerleşmesi, hakşinas bir toplumun inşası açısından bu mekanizmaların varlığı ehemmiyet arz etmektedir.

2.16. Terörle Mücadele

Yasa dışı menfaat, güç, taraftar, alan temin etme amaçları doğrultusunda uygulanan ve kurgulanan bir dehşet stratejisi olarak terör, hem ülkemizin hem de dünyanın çok farklı coğrafyalarında insanların yaşamına kast eden, insanları sakat bırakan, mülkiyete ve doğaya zarar veren ve güven ortamını sarsarak toplumsal huzuru tehdit eden en önemli tehlikelerden birisidir. İnsan haklarının hemen hemen her alt kategorisini ihlal eden terörizm, genellikle demokrasiyi, kişisel özgürlüğü

ve insan haklarını mutlak bir şekilde reddetmektedir. Bu bağlamda terör örgütleri ile mücadelenin aynı zamanda bir insan hakları mücadelesi olduğunun altı çizilmelidir.

2019 yılı, güven toplumunun inşası için Türkiye'nin terörle mücadelesinin kararlılıkla devam ettiği bir yıl olmuştur. Özellikle terörün kaynağında bertaraf edilmesi stratejisi 2019 yılı içerisinde de temel hedeflerden birisi olmuştur. Farklı ideolojilere haiz birçok terör örgütü ile aynı anda mücadele eden Türkiye, son yıllarda terörle mücadele konusunda ortaya koyduğu yüksek performansı 2019 yılında da artırarak devam ettirmiştir.

Devletin başta güvenlik birimleri olmak üzere birçok kurumuna sızmak suretiyle 15 Temmuz 2016 yılında örgüt mensupları aracılığıyla darbe teşebbüsünde bulunan Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ile mücadele 2019 yılında da aralıksız sürmüştür. Özellikle örgütün deşifre olmamış yapılarına ve üyelerine yönelik operasyonlar gerçekleştirilmek suretiyle örgüte darbeler vurulmuştur. Olağanüstü Hal uygulamasının sona ermesi ile birlikte bağlı olunan Bakana verilen kamu görevinden ihraç yetkisi kapsamında 4.562 personelin TSK ile ilişkisi sona erdirilmiş, aynı dönemde 531 emekli askerin de rütbeleri geri alınmıştır.⁵⁷

Türkiye'nin yoğun olarak mücadele verdiği bir diğer terör örgütü PKK/KCK'dır. 2019 yılı içerisinde PKK/KCK terör örgütünün barınma alanlarına yönelik kolluk kuvvetlerince yurt içinde ve yurt dışında 31 i büyük 119 u orta çaplı olmak üzere toplam 150 operasyon icra edilmiştir. Bu operasyonlar da Hakkâri, Şırnak, Mardin ve Diyarbakır kırsalı olmak üzere 13 ilin mülki sınırları içerisindeki barınma alanlarına ağırlık verilmiştir. Bu operasyonlar esnasında yurt içinde 1.789, yurt dışında ise 1.267 örgüt mensubu öldürülmüştür. Bu operasyonlar sırasında birçok silah ve mühimmat ele geçirilmiş, örgüt üyeleri tarafından kullanılan 1.905 silah mevzi, sığınak, barınak, mağara ve depo bulunarak kullanılamaz hale getirilmiştir.⁵⁸

Terörle mücadele ve hudut güvenliği kapsamında PKK/KCK terör örgütünün finans kaynakları ve yasa dışı geçişlerle de mücadeleye devam edilmiştir. Hudutlarda alınan tedbirler sonucunda, 2019 yılında 40.598 yasa dışı hudut geçişi teşebbüsünde bulunan 272.485 kişi yakalanarak kolluk kuvvetlerine teslim edilmiş, 394.961 kişi hududu geçmeden engellenmiş/geri itilmiş, 257

kaçakçılık olayı meydana gelmiştir. Ayrıca kaçakçılık ve uyuşturucu ile mücadeleye yönelik ülke hudutlarında icra edilen operasyonlarda 726 kg uyuşturucu madde, 501 lt kaçak akaryakıt, 563.894 paket sigara, 442 adet muhtelif silah ele geçirilmiştir.⁵⁹

Terör örgütü ile mücadelenin bir diğer ayağı terör örgütlerine katılım düzeyinin azaltılması konusunda yürütülen süreçtir. Bu bağlamda yapılan çalışmalar olumlu sonuçlanmış, terör örgütüne katılım 11'i çocuk olmak üzere 130 ile sınırlı kalmıştır.

Türkiye'nin 2019 yılındaki terörle mücadelesi sadece yurt içinde olmamış, ülke sınırları dışındaki terör unsurlarına da çeşitli çaplarda operasyonlar icra edilmek suretiyle terör kaynağında yok edilmeye çalışılmıştır. TSK tarafından, Suriye'de üçüncü ülkelerin desteğiyle alan hâkimiyeti kurmaya çalışan terör örgütüne yönelik BM Sözleşmesinin 51 inci maddesinde ihtiva olunan meşru müdafaa hakkı kapsamında Barış Pınarı Hareketi icra edilmiştir. Bu hareket kapsamında 4219 km² alan terör örgütünün işgalinden kurtarılmıştır. Operasyon sırasında PKK'nın yanı sıra DAES ile de yoğun bir mücadele yürütülmüş, toplamda 97 DAES mensubu öldürülmüştür. TSK, operasyon bölgesinde yaşayan halka temel gıda yardımında bulunmuş, mobil sağlık hizmetleri sunmuştur. Bunun yanında bölgenin altyapısının onarım ve iyileştirilmesi faaliyetleri kapsamında bölgede baz istasyonları kurulmuştur. Ayrıca operasyon bölgesinde yaşayan halkın elektrik ihtiyacı bir oranda karşılanmıştır.

Tüm operasyonun icrası sırasında masum/sivil kişiler, tarihi, kültürel ve dini yapılar ile alt yapının ve doğanın korunması için gösterilen azami gayret takdire şayandır.

Türkiye, her ne kadar 2019 yılı içerisinde ağırlıklı olarak PKK/KCK ve FETÖ terör örgütlerine yönelik operasyonlar icra etse de bunlara ilave olarak büyüklükleri farklı olan birçok örgüt (DHKP-C, MLKP gibi) mücadelesini eş zamanlı olarak yürütmüştür. Bu mücadele esnasında özellikle yerli imkânlarla geliştirilen teknolojinin büyük katkısının olduğu görülmektedir. Yerli teknolojinin terörle mücadeleye, dolayısıyla insan haklarının korunmasına olan katkısı gurur vericidir.

⁵⁷ Milli Savunma Bakanının basına açıklamaları (Kaynak: AA)

⁵⁸ MSB'den alınan resmi veriler.

⁵⁹ MSB'den alınan resmi veriler.

GENEL DEĞERLENDİRME VE TAVSİYELER

Genel Değerlendirme
Tavsiyeler

03 BÖLÜM

3.1. Genel Değerlendirme

İnsan hakları, insanlara salt insan olarak verilen değerler nedeniyle bir takım güvenceler getiren ve insanlık tarihi kadar eski olan bir olgudur. Son olarak, özellikle iki dünya savaşının yaşandığı 20. yüzyılın ortaya çıkardığı vahim tablo, insanlığın bu noktada yeni bir tavır almasını zorunlu kılmıştır. İnsanların ancak ve ancak doğuştan sahip olduğu haklarla onurlu bir hayat sürebileceği gerçeğinin anlaşılmasından sonra hem uluslararası hem de ulusal düzeyde insan haklarının korunması amacıyla normlar ve mekanizmalar hayat geçirilmiştir.

İnsan haklarının arz ettiği önem, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında da ifadesini bulmuştur. Anayasanın "Cumhuriyetin nitelikleri" başlıklı 2 nci maddesinde yer aldığı üzere Türkiye "insan haklarına saygılı" bir devlettir. Bu hüküm, Türkiye açısından insan haklarının korunması ve geliştirilmesi misyonunun her zaman için devletin temel vazifelerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Anayasanın 5 inci maddesi ise **"Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır."** hükmü ile bu misyonu somutlaştırmıştır.

2000'li yıllar ile beraber insan haklarının korunması ve geliştirilmesi adına ülkemizde birçok adım atılmıştır. Hem idari hem de adli nitelikteki hak arama mekanizmaları oluşturularak bireylerin muhtemel ihlallerle ilgili olarak başvurabilecekleri mekanizmalar çeşitlendirilmiştir.

2016 yılında gerçekleşen hain darbe teşebbüsü ile ülkemizin insan hakları alanında yakaladığı pozitif ve hızlı ivme akamete uğratılmaya çalışılmışsa da devlet-millet beraberliği ile bu menfur olay da bertaraf edilmiştir. Bütün bu zor süreçlere rağmen Türkiye, insan haklarına saygılı devlet olmanın gereğinden asla taviz vermemiştir. Halkımız hak ve özgürlüklerine sahip çıkmıştır.

İnsan hakları, toplumların değişim ve dönüşümüne uygun olarak değişen, gelişen ve kapsama alanı genişleyen bir olgudur. Esasen bütün sosyal olgular için geçerli ve gerekli olan değişim, insan hakları için de vazgeçilmezdir. Çünkü insan hakları, öznesi olan insanın ihtiyaçlarına göre yeniden pozisyon alabilen bir olgudur.

Bu nedenle değişim ve dönüşüm, insan hakları açısından kaçınılmayan bir durumdur.

Bu değişim ve dönüşüm, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi ve toplumun yeni ihtiyaçlarına göre yeni norm ve mekanizmaların oluşturulmasını ya da değiştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bunun yanında daha önceden kurulmuş norm ve mekanizmaların aksayan yönlerinin de ortaya konulması bu değişim ve dönüşümün bir gereğidir.

Normları, kurumları ve bunların idari pratikleri açısından bakıldığında Türkiye'nin insan hakları açısından örnek bir gayret ortaya koyduğu görülmektedir. Coğrafyasının zorluğuna rağmen insan haklarını ve hakşinas bir toplum ve devlet bilincini her zaman düstur edinen Türkiye'nin tavri takdire şayandır.

2019 yılı içerisinde insan haklarının her hak kategorisine ilişkin olarak, hem vatandaşlara hem de ülkesinde mukim yabancılara, insan onuruyla bağdaşan bir hayat sunma konusunda yoğun bir çaba ve gayretin sarf edildiği aşikârdır. Ancak devam eden hak temelli yolculukta aksayan yönlerin giderilmesi ve değişime ve dönüşüme ihtiyaç duyulan hususların da geliştirilmesi gerektiği inancıyla aşağıda yer alan tavsiyelerimizin ülkemizi insan hakları açısından daha iyi bir noktaya taşıyacağı düşünülmektedir.

3.2. Tavsiyeler

- ♦ Hem yaşam hakkını hem de kişinin maddi bütünlüğünü tehdit eden şiddet olgusunun toplumda yaygın olarak devam etmesi nedeniyle bu olguyu minimize edecek yasal ve idari düzenlemelerin hayata geçirilmesi, bunun yanında şiddeti makul ve çözüm aracı olarak gören anlayışın ilgası için bilinç ve farkındalık çalışmalarının yoğunlaştırılması, şiddet olgusu ile mücadelede kök değerlerimizin şiddeti reddeden anlayışının farkındalık artırma çalışmalarında norm olarak kullanılması;
- ♦ Aynı fail tarafından işlenebilecek suç vakalarının önlenmesi adına cezaların infazı sırasında haklara saygı bilincini kazandıracak yoğun eğitim ve ıslah çalışmalarının yapılması;
- ♦ Kadına yönelik şiddetin alınan tüm tedbirlere rağmen devam etmesi nedeniyle konuya ilişkin yasal ve idari tedbirlerin alınması, bunun yanında kadına yönelik şiddeti önemsizleştiren algılarla

mücadele edilmesi, kadına yönelik şiddeti makul ve meşru gösterecek tutum ve davranışlarla mücadele edilmesi;

- ◊ Şiddetin önlenmesi hususunda devletin yanında bireylerin, tüzel kişilerin, ailelerin, medyanın; başka bir deyişle toplumdaki her ferдин ve oluşumun sorumluluğu bulunduğu gerçeği göz önünde bulundurularak, şiddetle mücadele sorumluluğunun tekel olarak devlete ait olduğu yönündeki yanlış algının değiştirilmesi;
- ◊ Toplumda yaygınlaşan şiddetin mağdurlarının her yaştan, her cinsiyetten ve her türlü sosyal kimlikten olabildiğinden şiddetle mücadele perspektifinin bütüncül olarak değerlendirilmesi, toplumda şiddet mağduru tüm kesimlerin hakkını koruyacak, pozitif ayrımcılıkta sınırın aşılması suretiyle yeni ayrımcı uygulamalara mahal verebilecek yargıların bertaraf edilmesi, şiddetin toplumdan bütünüyle sonlandırılması yönünde algı ve çalışmalar yapılması;
- ◊ Şiddet olaylarının tahlilinde ve politikaların oluşturulmasında hem mağdurun hem de failin durumu dikkate alınması; bu bağlamda özellikle şiddet faillerinin niçin bu şiddete başvurduğunu anlamak ve kişileri şiddete yönlendiren ortamı ortadan kaldırmak için çalışmalar yapılması;
- ◊ Evlilik birliğine ve akdine saygı göstermeyen üçüncü kişilerin de sorumlu kılınmasına yönelik düzenlemeler yapılması;
- ◊ Aile kurumuna olumsuz etkileri olan ulusal ve uluslararası normların gözden geçirilmesi, tarafı olunan uluslararası norm veya denetim yapan mekanizmaların aile yapısı ihraç etme şeklindeki yaklaşımından sakınılması;
- ◊ Ailenin korunması için Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve İslam İşbirliği Teşkilatı gibi kuruluşlarla birlikte yeni küresel hedefler oluşturulması, aynı hedefe yönelik ulusal ve uluslararası ittifaklar geliştirilmesi;
- ◊ Ailenin korunması için evrensel bir deklarasyon hazırlanması, bu deklarasyonu uygulanabilir kılmak için ulusal ve uluslararası mekanizmalar geliştirilmesi;
- ◊ Aile yoksulluğu ile mücadele anlamında her aileden en az bir kişinin kamu sektöründe ya da özel sektörde istihdamına olanak sağlayacak tedbirlerin

hayata geçirilmesi; bu amaçla kamu sektöründe öncelik tanımak; özel sektörde ise teşvik etmek suretiyle gerekli yasal adımların atılması;

- ◊ Hem işçi hem de işçilerin bakmakla yükümlü olduğu diğer aile fertlerinin haklarını ihlal eden iş sağlığı ve güvenliği sorunu ile bu sorunun neticesinde ortaya çıkan yaşam hakkı ihlallerinin önlenmesi amacıyla iş sağlığı ve güvenliği alanında gerekli tedbirlerin alınması; özellikle denetimlerin sıklaştırılması ve yaptırımların ağırlaştırılması;
- ◊ Başta ceza infaz kurumları olmak üzere özgürlüğünden alıkonulma merkezlerinde görevli personele yönelik eğitimlerin muhtevasına Nelson Mandela Kuralları, İstanbul Protokolü, CAT, OPCAT, San Jose Kılavuzu gibi insan hakları metinlerinin de dâhil edilmesi;
- ◊ Suç mağdurlarına yönelik bilgilendirme, yönlendirme ve psiko-sosyal destek hizmetleri sunmak üzere 2019 yılı içerisinde İstanbul Anadolu, İzmir, Adana, Eskişehir, Samsun, Malatya ve Rize adliyelerinde kurulan Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüklerinin tüm ülke sathına yayılması;
- ◊ Hem suç mağdurunun hem de mağdurun bakmakla yükümlü olduğu diğer aile fertlerinin hak ve özgürlüklerinin korunması açısından suç mağdurlarının ekonomik olarak desteklenmesi;
- ◊ İfade özgürlüğü kapsamında AİHM tarafından 2019 yılı içerisinde verilen toplam 68 ihlal kararının 35 ine ülkemizin muhatap olması nedeniyle ihlale neden olan hususların analiz edilerek hem normların yeniden ele alınması hem de bu normların uygulamasının geliştirilmesi;
- ◊ 5651 sayılı "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun" ile ilgili Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurularda Mahkeme tarafından ısrarla uygulanması gerektiği ifade edilen ilk bakışta ihlal doktrininin (Prima Facie) ilkesinin sulh ceza hâkimlikleri tarafından da uygulanması; soyut gerekçeler yerine konu bağlamında spesifik bir tartışma ve değerlendirme yürütülmesine imkân verecek düzenlemelerin yapılması;
- ◊ Mahpusların ücretini ödeyerek abone oldukları ya da satın aldıkları süreli yayınların keyfi ve

- gereksiz olarak kendilerine teslim edilmemesini önleyecek yasal ve idari tedbirlerin alınması;
- ◊ Valilikler tarafından alınan ve uzatılan eylem ve etkinlik yasakları, hakkın kullanımını büyük oranda engelleyen ve hakkı anlamsız hale getiren raddelere ulaşabildiğinden, alınan eylem ve etkinlik yasaklarının matbu gerekçelerle sürekli olarak uzatılmasını önleyen; bu kararların somut gerekçelere dayanmasını temin edecek düzenlemelerin hayata geçirilmesi;
 - ◊ Radyo ve televizyon yayıncılığında bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması ve ahlaki-manevi değerlere yönelik olumsuz algılarla etkin mücadele için etik yayıncılığı teşvik edecek önleyici ve bastırıcı mekanizmaların ortaya konulması; özellikle caydırıcı yaptırımların tereddütsüz uygulanması;
 - ◊ Türkiye’de eğitim alanında yapılan ciddi yatırımlara ve sarf edilen yoğun çabalara denk düşecek niteliğin sağlanması; eğitim sisteminin kurumsallaşması ve içselleştirilmesi konusunda yaşanan belirsizliğin giderilmesi, öğrencilerin motivasyonunu olumsuz etkileyen sistem değişikliklerinin azaltılması, buna ikame olarak hukuki belirlilik ve öngörülebilirliği temin edecek uzun vadeli eğitim sistemlerinin ihdas edilmesi;
 - ◊ Öğrencilerin hava aydınlanmadan okula gitmek veya akşam karanlığında eve dönmek durumunda bırakıldığı ikili öğretim uygulamasının (sabahçı-öğlenci) en kısa sürede giderilmesi için gerekli tedbirlerin alınması;
 - ◊ Ataması yapılamayan öğretmen sorununun giderilmesi amacıyla gerekli tedbirlerin alınması; bu bağlamda özellikle ihtiyaç fazlası mezun uygulamasının gözden geçirilmesi;
 - ◊ Ücretli öğretmenlik uygulamasının hem eğitimin kalitesine olumsuz etkileri nedeniyle (özellikle eğitimde yarattığı istikrarsızlık) hem de bu şekilde istihdam edilen kişilerin özlük haklarındaki ve dolayısıyla motivasyonlarındaki yetersizlikler nedeniyle tekrar ele alınması;
 - ◊ Evde emek harcayan ev hanımlarının sosyal güvenceleri artırılması, sürekli eğitim ve verimli sosyal yaşam fırsatlarının sağlanması;
 - ◊ Bilinçli annelik eğitiminin özendirilmesi, ev hanımlarına yönelik olarak home-school uygulamasının hayata geçirilmesi;
 - ◊ Hem 6284 sayılı Kanun, hem de bu kanunun ilham kaynağı olan İstanbul Sözleşmesinin, toptan retçi ya da toptan kabulcü yaklaşımlardan bağımsız olarak, hem kadının hem de ailenin korunmasına yönelik objektif olarak değerlendirilmesi ve bu değerlendirme neticesinde ortaya çıkan tabloya göre gerekli reaksiyonların gösterilmesi; bu iki normun toplum tarafından neden benimsenmediği hususunun özellikle ortaya konulması;
 - ◊ Konuttan uzaklaştırma tedbirinin uygulanması sırasında şiddet uygulayanın/uygulama tehlikesi olanın hak ve onurunun gözetilmesi; alınacak tedbirlerin insan onuruna yaraşır şekilde uygulanması için mekanizmalar geliştirilmesi; özellikle alternatif barınma imkânlarının sunulması;
 - ◊ Çocuk işçiliğinin önlenmesi için yasal ve idari tedbirlerin alınması; denetim mekanizmalarının yoğunlaştırılması; bu konudaki yaptırımların caydırıcılığının sağlanması;
 - ◊ Hem merkezi hükümetin hem de yerel yönetimlerin çocuk haklarına ve çocukların gelişimine uygun şehir ve çevre düzenlemeleri yapması için daha fazla hassasiyet gösterilmesi;
 - ◊ Çocuğu bir emtia gibi haczin konusu haline getiren çocuk teslimi meselesi insan hakları açısından bir ihlal niteliğinde olduğundan bu konudaki düzenlemelerin ivedi olarak ihdas edilmesi;
 - ◊ Tüm sosyal çevrenin; amme hizmeti sunan tüm özel sektör ve kamu sektörü binalarının, araçlarının, dijital ortam ve uygulamaların erişilebilir olması için topyekûn bir çalışma başlatılması ve buna yönelik denetimlerin sıklaştırılması;
 - ◊ Engelli ve Yaşlı Hakları Genel Müdürlüklerinin ayrıştırılması; Engelli ve yaşlılara yönelik olumsuz değer içeren kalıp yargı ve önyargılarla mücadele edilmesi; kalıp yargı ve ön yargılara dayalı olumsuz düşüncelerin eyleme dönüştüğü anda ayrımcılık olgusunun ortaya çıktığının hatırd tutulması ve buna yönelik bilinç ve farkındalık artırıcı çalışmaların yapılması;
 - ◊ Medyada engelli ve yaşlıları kimi zaman kasıtlı, kimi zamanda sehven “inatçı, aileye yük, ölümü bekleyen, muhtaç, işe yaramaz” şeklinde sunan yazılı ve görsel medya yayınları ile ilgili gerekli tedbirlerin alınması;

- ◊ Yaşlı nüfusun genel nüfus içindeki sayısal ve oransal artışı da göz önünde tutularak yaşlıların hak, sorumluluk ve rollerinin yer alacağı "Yaşlıları Koruma Kanunu" nun ihdas edilmesi; aynı şekilde bağlayıcı mahiyette bir uluslararası "Yaşlı Hakları Sözleşmesi" nin ülkemizin öncülüğünde ihdas edilmesi;
 - ◊ İl ve ilçe insan hakları kurullarının mevzuatının günün ihtiyaçlarına göre revize edilmesi; kurulların daha etkili ve aktif çalışmasının sağlanması;
 - ◊ Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı işbirliği ile kadına yönelik şiddetle mücadelede mağdurların etkin korunmasını sağlamak üzere teknik yöntemle takip pilot uygulamasının tüm ülke sathına yaygınlaştırılması;
 - ◊ Suriyelilere yönelik ayrımcı söylem ve uygulamalarla alakalı hem önleyici hem de bastırıcı mekanizmaların hayat geçirilmesi ve mevcut mekanizmaların işletilmesi;
 - ◊ Roman vatandaşlara yönelik ayrımcı söylem ve uygulamalarla alakalı hem önleyici hem de bastırıcı mekanizmaların hayat geçirilmesi ve mevcut mekanizmaların işletilmesi;
 - ◊ Ruhsal engeli olan bireylere yönelik ayrımcı söylem ve uygulamalarla mücadele edilmesi; "Ruh Sağlığı Kanunu" nun ihdas edilmesi;
 - ◊ Hem yasama ve yürütme erkleri hem de bürokrasideki kadın yönetici oranının arttırılmasını sağlayacak tedbirlerin alınması;
 - ◊ Kamu ve özel sektör iş yerlerinde çalışma barışını ve huzuru bozan mobbing ile daha yoğun ve etkili mücadele edilmesi; bu konudaki yaptırımların caydırıcı nitelikte olması için gerekli adımların atılması
- hususları tavsiye olunmaktadır.

Cumhurbaşkanlığına ve Türkiye Büyük Millet Meclisine saygıyla arz olunur.

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURULU

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
Yüksel Cad. No: 23 | 06650 | Kızılay/ANKARA
Tel.: +90 312 422 78 00

www.tihек.gov.tr

